

”Toisinaan tunnen itseni ihan pelleksi”

Tutkimus musiikkileikkikoulunopettajien työssään käyttämästä
huumorista

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikin koulutusohjelma
Varhaisiän musiikkikasvatus
Opinnäytetyö
Kevät 2010
Katri Kortelainen

Lahden ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma

KORTELAJAINEN, KATRI

”Toisinaan tunnen itseni ihan pelleksi”
Tutkimus musiikkileikkikoulunopettajien
työssään käyttämästä huumorista

Varhaisiän musiikkikasvatuksen opinnäytetyö, 46 sivua, 1 liitesivu

Kevät 2010

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää minkälaista huumoria musiikkileikkikoulunopettajat kohtaavat työssään ja kuinka he voisivat mahdollisesti käyttää sitä opetuksensa tukena. Lisäksi pyrin selvittämään millaiset asiat lapsia naurattavat, onko tilanteita joihin huumori ei sovi, näkyykö huumori musiikkileikkikoulunopettajien työyhteisössä ja vaaditaanko huumorin käyttöön erityistaitoja.

Työn teoriaosuudessa käsittelen lähdekirjallisuuden pohjalta huumorin oleellisia alakäsitteitä sekä perehdyn huumorin keinoihin kasvatustyössä. Varsinaisen tutkimusaineiston olen kerännyt kyselylomakkeella musiikkileikkikoulunopettajilta, jotka työskentelevät eri puolilla Suomea.

Tutkimustulokset osoittivat, että huumori on oleellinen osa kasvatustyötä. Se motivoi lasta oppimaan, tuottaa mielihyvää, vapauttaa tunnelmaa, lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta, luo oppimistilanteeseen myönteisen ilmapiirin sekä auttaa ristiriitojen ja ongelmatilanteiden ratkaisemisessa. Huumori on myös opettajan voimavara selviytyä ja jaksaa paremmin työssään.

Avainsanat: huumori, komiikka, huumorintaju, musiikkileikkikoulu, varhaiskasvatus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Music

KORTELAINEN, KATRI

“Somedays I feel I’m like a clown”
An Investigation into the use of humor in
the work of music playschool teachers.

Bachelor’s Thesis in pre-school music education, 46 pages, 1 appendice.

Spring 2010

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to discover what kind of humor music playschool teachers encounter in their work and how they may possibly use it to help in their teaching. In addition, I try to find out what makes children laugh; if there are there situations in which humor is not suitable; is humor seen in the work environment of music playschool teachers and if there are special skills demanded to use humor.

In the theory part of this work, which is based on the source literature, I discuss the essentials of humor as well as becoming familiar with the use of humor in teaching. Actual research material I have collected via questionnaires from music playschool teachers who work in various parts of Finland.

The results of this research show that humor is an essential part of the work of nurturing children. It motivates the child to learn, to develop a feeling of pleasure, to free-up the general ambiance, increase the feeling of togetherness, create a positive atmosphere for learning and help in conflict and problem resolution. Humor is also a resource to help teachers to last longer and better manage in their work.

Key words: humor, comic, sense of humor, music-play-school, early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	HUUMORIIN LIITTYVÄT PERUSKÄSITTEET	2
2.1	Huumori ja komiikka	2
2.1.1	Tilannekomiikka	3
2.1.2	Sanakomiikka	4
2.1.3	Luonnekomiikka	4
2.2	Huumorintaju	5
2.2.1	Huumorintaju käsitteenä	5
2.2.2	Lapsen huumorintajun kehittyminen	7
2.3	Hymy	9
2.4	Nauru	10
2.5	Ilo	12
3	HUUMORI PEDAGOGIIKAN VÄLINEENÄ	13
3.1	Huumorin sosiaalinen luonne	13
3.2	Huumori kasvattajan tehtävänä	15
3.3	Huumori kasvattajan työvälineenä	16
3.4	Huumorin merkitys opettaja-oppilassuhteelle ja oppimiselle	19
3.5	Huumorin käyttöön liittyviä varauksia	21
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
4.1	Kyselyn idea	23
4.2	Tutkittava joukko	23
4.3	Tulosten käsittely	24
5.	HUUMORIN PAIKKA MUSIIKKILEIKKIKOULUSSA	25
5.1	Miten musiikkileikkikoulunopettajat käyttävät huumoria työssään	25
5.1.1	Perheryhmien humoristiset tilanteet	27
5.1.2	Leikkiryhmien humoristiset tilanteet	29
5.2	Mitä huumorin käyttöön vaaditaan?	31
5.3	Mikä lapsia naurattaa?	33

5.4	Lasten spontaanit huumorinosoitukset	35
5.5	Onko musiikkileikkikoulussa tilanteita joihin huumori ei sovi?	37
5.6	Huumorin käyttö musiikkileikkikoulunopettajan työyhteisössä	39
5.7	Huumorin merkitys lapselle ja opettajalle	40
6.	POHDINTA	42
	LÄHTEET	45
	LIITTEET	47

1 JOHDANTO

Humoristinen asenne ja iloinen mieli ovat kuuluneet omaan elämään jo pienestä pitäen, ja uskonkin sen olleen minulle voimavara selviytyä hyvillä mielin erilaisista elämän kiumuroista. Nautin huumorintajuisten ihmisten seurasta ja mieleeni on jäänyt myös muutamia humoristisia opettajia. En kuitenkaan ollut kiinnittänyt opettajien huumorin käyttöön loppujen lopuksi koskaan sen suurempaa huomiota ennen kuin sain idean lähteä tutkimaan asiaa erityisesti musiikkileikkikoulunopettajien kannalta.

Aihe oli alusta lähtien mielenkiintoinen, sillä huumorin merkitystä tulee pohdittua vain hyvin harvoin. Tutustuttuani kirjallisuuteen ja aikaisempiin alan tutkimuksiin huomasin, ettei huumorin mahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa löytynyt paljoakaan tietoa. Myös osa tutkimuskyselyyni vastanneista musiikkileikkikoulunopettajista totesi, ettei esimerkiksi opiskeluaikana huumorin käytöstä ole puhuttu pedagogisessa mielessä lainkaan. Toivonkin tämän opinnäytetyön saavan myös muut kasvattajat havahtumaan ja pohtimaan huumorin merkitystä omassa työssään ja totta kai myös sen ulkopuolella.

Työn teoriaosuudessa olen valaissut hieman huumoriin liittyviä peruskäsitteitä: komiikkaa, huumorintajua, hymyä, naurua ja iloa. Kielteistä huumoria (esimerkiksi ironiaa, satiiria ja sarkasmia) en työssäni juuri käsittele, sillä mielestäni se ei ole oleellista musiikkileikkikoulunopettajan työn kannalta. Piristävä ja iloinen huumori puolestaan on osa kaikenlaista kasvatustyötä, ja perehdynkin kirjallisen lähteaineiston pohjalta myös huumorin pedagogisiin vaikutuksiin. Tämän jälkeen siirryn varsinaiseen kyselyaineistooni, josta selvitän millaisia humoristisia tilanteita musiikkileikkikoulunopettajat kohtaavat ja käyttävät itse työssään, mikä lapsia naurattaa ja millaista huumoria musiikkileikkikoulussa tulisi välttää. Lopuksi käsitteelen huumorin merkitystä niin lapselle, opettajalle kuin työyhteisöllekin.

2. HUUMORIIN LIITTYVÄT PERUSKÄSITTEET

2.1 Huumori ja komiikka

Huumoria ja komiikkaa on esiintynyt aina ja kaikkialla: eri rotujen keskuudessa, eri kulttuureissa, eri yhteiskuntaluokissa, eri historiallisina aikoina ja aina eri tavoin. Koomisia piirteitä löytyy niin menneisyyden kuin nykypäivänkin kirjallisuudesta, maalaus- ja veistostaiteesta, elokuvista, tanssista ja musiikista. Käsitteinä *huumori* ja *komiikka* yhdistetään usein toisiinsa, mutta useiden yhtäläisyyksien lisäksi niistä on löydettävissä myös muutamia eroavaisuuksia, vaikkei mitään tiettyjä raameja huumorille ja komiikalle olekaan olemassa. Ihmiset pitävät välillä hyvin erilaisia asioita hauskoina ja koomisina, joten huumorin tulkitseminen ei aina ole aivan yksinkertaista.

Suomalainen estetiikan professori Arne Kinnunen luokittelee huumorin eräänlaiseksi asenteeksi ja maailmankatsomukseksi, kun taas komiikka hänen mielestään tarvitsee aina jonkin kohteen. Huumorissa käytetään hyväksi komiikan keinoja kuten liioittelua ja toistamista, mutta huumori ei ole samaa kuin koomisuus, sillä kaikki koominen ei ole humoristista. Lisäksi Kinnunen on todennut, ettei mikään inhimillinen toiminta, teko, tapahtuma tai ominaisuus sinänsä ole koominen (vaan neutraali), mutta kaikki ihmisen toiminnat ja ominaisuudet voidaan kuitenkin tehdä koomisiksi. Esimerkiksi kävely ei itsessään ole koomista, mutta kun kävelevä mies ottaa avukseen suuret kengät, kepin ja erilaisen kävelytyylin, muuttuu näky heti koomiseksi. (Kinnunen 1994, 24.)

Myös Knuutila (1992) on huomannut asenteiden ja huumorin yhteyden, mutta hän täsmentää huumorin olevan nimenomaan älyllinen asenne. Samankaltainen ajatus löytyy Järvelän ja Keinäsen (2004) pro gradu -tutkimuksesta, jossa todetaan huumorin merkityksen syntyvän vasta ongelmanratkaisua muistuttavan prosessin tuloksena. He korostavat huumorin käytön vaativan nimenomaan ymmärtämistä: taitoa oivaltaa mitä sanotaan ja mitä tarkoitetaan. (Järvelä & Keinänen 2004, 29.) Tällaista prosessia voi vaikeuttaa erityisesti huumorin ”negatiivinen sävy”: satiiri, ironia, sarkasmi, parodia ja musta huumori. Näitä huumorin muotoja suositellaan

käytettäväksi vasta tarkan harkinnan jälkeen ja tarpeeksi läheisten ihmisten kesken, jottei loukkaavaa väärinymmärryksen mahdollisuutta pääse syntymään. Negatiivinen huumori voi olla luonteeltaan hyvin julmaa, ja välillä sen luonne keikkuu oikeastaan huumorin ja kiusaamisen rajamailla.

Knuuttila on tuonut esille jo 1900-luvun alussa vaikuttaneelta K.S. Laurilalta ajatuksia, jotka ovat samoilla linjoilla edellisten kanssa. Laurilan mielestä huumori näkyy ihmisessä erityisesti määrätynlaisena mielialana ja tunnesävyinä, sekä katsomis- ja suhtautumistapana elämään ja koomisiin ilmiöihin. Koomisuutta voi hänen mukaansa olla muodoissa, asennoissa, liikkeissä, teoissa, tapahtumissa, tilanteissa ja puheissa. Laurila näkee kuitenkin komiikan ja huumorin eron siinä, että koomillisia ilmiöitä voidaan luoda ja tuottaa, mutta huumori on asenne.

Knuuttila itse puolestaan toteaa, että komiikka voidaan jakaa tilanne-, sana- ja luonnekomiikkaan, mutta huumorista vastaavaa jakoa ei voi tehdä. Yleisesti ottaen huumoria onkin pidetty yhtenä koomisuuden lajina. (Knuuttila 1992, 17, 94–95.) Samaa mieltä on myös Sigmund Freud (1905), mutta hän toteaa huumoria käytettävän useimmiten huojennusteorian tavoin. Tällöin huumori johtaa nauramiseen, joka puolestaan saa aikaan rennon ja miellyttävän olotilan. Freud huomioi huumorin olevan myös keino pukea aggressioita, epävarmuutta ja vihamielisyyttä sosiaalisesti hyväksyttävämpään muotoon. (Freud 1905, 199–204.)

2.1.1 Tilannekomiikka

Freud (1905) toteaa tilannekomiikasta olevan kyse silloin, kun ihminen saatetaan tilanteeseen, joka tekee hänet persoonallisista ominaisuuksistaan riippumatta koomiseksi. Esimerkkeinä hän mainitsee hyväuskoisen ihmisen huijaamisen, sekä muun muassa kamppaamisen, jolloin toisen horjahtaminen tekee uhrista kömpelön ja siksi huvittavan. (Freud 1905, 175.) Henri Bergson (1900) puolestaan löytää tilannekomiikasta kolme ominaista toimintatapaa: toiston, käänteisyyden ja sarjojen risteytymisen. Toistosta puhutaan silloin, kuin jokin tilanne tai olosuhde toistuu samana uudestaan. Esimerkiksi kaverin tapaaminen kaupungilla monen vuoden jälkeen ei vielä ole koomista, mutta jos sama kaveri tulee päivän aikana useasti sattumalta vastaan, voi tilanne vaikuttaa jo hyvinkin koomiselta. Käänteisyys

sisältää puolestaan tilanteita, joissa roolit kääntyvät päinvastaisiksi: kun juonittelu kääntyy tekijäänsä vastaan, tai vaikkapa kun lapsi toruu tomerasti aikuista. Viimeisestä toimintatavasta, sarjojen risteytymisestä, puhutaan silloin kun tilanne kuuluu samanaikaisesti kahteen erilliseen tapahtumasarjaan ja voidaan siis tulkita kahdelta eri kannalta. Tähän kategoriaan sisältyvät myös erilaiset väärinkäsitykset: esimerkiksi samannimisten henkilöiden sotkeminen toisiinsa. (Bergson 1900, 73–83.)

2.1.2 Sanakomiikka

Bergson (1900) pitää sanakomiikan yleisimpänä ilmenemismuotona vitsejä, mutta lisäksi hän jakaa sanakomiikan kahteen kategoriaan: 1) kielen ilmaisemaan komiikkaan ja 2) kielen synnyttämään komiikkaan. *Kielen ilmaisema komiikka* on hyvin kulttuurisidonnaista ja sitä on vaikeaa kääntää kieleltä toiselle, koska sanat menettävät usein uuteen ympäristöön siirtyessä teränsä. Syynä voivat olla esimerkiksi erilaiset tavat, miellelyhtymät ja kulttuuri. Vielä haastavampaa käännöstyötä aiheuttaa kuitenkin *kielen synnyttämä komiikka*, jota on käytännössä mahdotonta kääntää kieleltä toiselle, sillä sen olemus perustuu lauserakenteeseen ja sanavalintoihin. Vakiintuneita sanontoja, joita ei pysty kääntämään vieraalle kielelle, löytyy jokaisesta kielestä. Lisäksi Bergson toteaa, että tilannekomiikan ilmenemismuodot; toisto, käänteisyys ja sarjojen risteytyminen pätevät myös sanakomiikkaan. Lisämaustetta koomisuudelle antavat lisäksi muun muassa uudet puhesävyt ja uudet ympäristöt, sekä kertojan eleet ja ilmeet. (Bergson 1900, 83.)

2.1.3 Luonnekomiikka

Luonnekomiikka on aina jollain tapaa ironista, mikä saakin tämän komiikan lajin kiikkumaan helposti koomisen ja ei-koomisen rajamailla, erityisesti jos huomio kiinnitetään yksilöiden heikkoihin luonteenpiirteisiin. Luonnekomiikan lähde on nimittäin henkilössä itsessään. Hänellä voi olla esimerkiksi jokin rajoittava heikkous, kuten hajamielisyys, jatkuva haaveilu, kiihkoilija- tai oudon hullu luonne,

mikä luokittelee hänet muiden silmissä koomiseksi. (Bergson 1994, 14–15.)

2.2 Huumorintaju

2.2.1 Huumorintaju käsitteenä

Anttila (2008) lainaa Raskinin määritelmää huumorintajusta: se on taito havaita ja tulkita huumoria sekä nauttia siitä. Osa tutkijoista on laajentanut käsitettä liittämällä siihen erikseen huumorin ymmärtämisen ja sen tuottamisen. Ymmärtäminen vaatii erityisesti ristiriitojen havaitsemista, kun taas tuottamisen haasteena on ilmaiskyky saada toiset nauramaan tai huvittumaan. Lisäksi huumorintajuun kuuluu taito nähdä eri tilanteissa ja asioissa samanaikaisesti useita perspektiivejä sekä kyky kieltää todellisuus hetkeksi ja ilmaista lapsellisiakin persoonallisuuden piirteitä. Suurin askel tämän onnistumiseen on itselle nauramisen taito ja omien virheidensä hyväksyminen. (Anttila 2008, 26–29.)

Useat tutkijat ovat todenneet huumorintajun vaativan myös eräänlaista luovuutta ja lahjakkuutta. Suomalaisissa tutkimuksissa tähän viittaavat muunmuassa Timo Laes (1998) ja Minna-Liisa Niemenlehto (1999) nostamalla esille luovuuden läheisyyden divergenttiin ajatteluun. Tällainen ajattelutapa tuottaa uusia ideoita ja on joustavaa ja omaperäistä. Lisäksi divergenttiin ajatteluun on yhdistetty asioiden nopea havaitseminen ja huomioiden joustava yhdistäminen. (Niemenlehto 1999, 11.)

Huumorintajuiselta ihmiseltä vaaditaan siis monenlaisia taitoja, mutta mielestäni Martin (2007) on kiteyttänyt selkeästi 7 erityispiirrettä, jotka huumorintajuisilla henkilöillä yleensä ilmenee:

- 1) Taito luoda, ymmärtää ja muistaa huumoria ja vitsejä.
- 2) Nauttiminen humoristisesta materiaalista.
- 3) Käyttäytymistapa, johon liittyy taipumus nauraa usein, huvittaa muita sekä nauraa myös toisten huumorille.

- 4) Temperamenttinen piirre, johon kuuluu henkilön tapa olla iloinen ja leikkisä.
- 5) Positiivinen asenne huumoria ja humoristisia ihmisiä kohtaan.
- 6) Ei-vakavamielinen maailmankatsomus.
- 7) Taipumus ylläpitää humoristinen näkökulma kohdatessaan myös vastoin käymisiä. (Anttila 2008, 29–30.)

Edellä mainituista piirteistä joku voi esiintyä vahvempana kuin toinen ja kaikkia kriteereitä ei edes tarvitse täyttää ollakseen huumorintajuinen. Joidenkin tutkijoiden mukaan huumorintaju ja sen käyttötapa voi vaihdella myös päivästä riippuen: poliisien huumorintajuun perehtynyt Kerkkänen on todennut kulloisellakin vireystasolla, mielialalla, persoonallisuudella ja ylipäättänsä kyseessä olevalla tilanteella olevan oma vaikutuksensa huumorintajun laatuun. (Järvelä & Keinänen 2004, 7.) Stressaantuneena huumorin kukka ei yleensä avaudu yhtä hyvin ja tällöin huumorintaju voi muuttua entistä kyynisemmäksi ja ironisemmaksi. Huumorintajulla on kuitenkin taipumus palata ennalleen, kun stressaava tilanne on helpottunut. (Anttila 2008, 33.) Tutkimuksissa on todettu huumorintajuisen ihmisen myös ylipäättänsä selviytyvän paremmin stressistä ja muista elämän ahdistavista tunteista. Lisäksi huumorintajuiseen henkilöön yhdistetään usein muitakin myönteisiä luonteenpiirteitä: hyvä itsetunto, itseluottamus ja taipumus optimismiin. Juuri näiden ominaisuuksien avulla ihmisen on helpompi heittäytyä leikinlaskuun ja unohtaa turha jännitys. (Karvinen 2003, 37.) Huumorintajuisilla henkilöillä on todettu olevan usein myös paljon terveitä ihmissuhteita ja vähemmän negatiivisia mielialoja, kuten masennusta ja ahdistusta (Järvelä & Keinänen 2004, 8).

Kerkkänen on todennut ihmisillä olevan yleensä käsityksensä paitsi omasta, myös toisten huumorintajuisuudesta tai sen puutteesta (Anttila 2008, 33). Tämä osoittaa, että ulkopuolisillakin arvioitsijoilla on oma ulottuvuutensa huumorintajuisen ihmisen luokitteluun. Huumorintajua on välillä kuitenkin hyvin vaikeaa arvioida, sillä vaikka yksilöt ymmärtäisivät huumorin samalla tavalla, voi eroja ilmetä reagoimistavoissa: toinen hymyilee vienosti, kun taas toinen joutuu pyyhkimään silmäkulmiaan remakasti nauraen. Huumorista syntyvään nauruun voi liittyä myös hohottavaa tai ulvovaa ääntä, rytmiin hytkymistä, jalkojen polkemista, itseensä hakkaamista, silmien sulkemista, nenän rypistämistä ja suun avaamista levälleen.

(Järvelä & Keinänen, 12–13.) Tutkimukset ovat osoittaneet naisten reagoivan usein hillitymmin huumoriin, vaikeivät he olisikaan yhtään sen huumorintajuttomimpia (Karvinen 2003, 69).

Ihmisten reagoiminen huumoriin on täysin opittua käyttäytymistä, vaikka sosiaalisen kanssakäymisen ja kasvatuksen lisäksi myös biologisella perimällä on todettu olevan oma vaikutuksensa (Anttila 2008, 26). Huumorintajua voidaan joka tapauksessa kehittää ja viljellä, sillä pelkän synnynnäisen huumorintajun varassa ei kukaan voi ymmärtää kaikkia huumorin ja komiikan ilmentymiä. Ihminen tarvitsee huumorin ymmärtämiseen niin elämäkokemusta, ennakkoluulottomuutta ja uteliaisuutta tutustua uusiin asioihin, kuin myös koulutusta, herkkyyttä, pitkämielisyyttä ja vivahteiden tajua ihmisten välisissä kontakteissa ja niiden muutosten näkemisessä. (Kinnunen 1994, 11, 13.)

2.2.2 Lapsen huumorintajun kehittyminen

Eri-ikäisten lasten muskareita seurattessani olen miettinyt missä iässä lapsi loppujen lopuksi alkaa ymmärtää huumoria. Voisiko esimerkiksi 1-vuotiaan piiloutuminen naama virneessä huivin taakse olla jo merkki huumorintajusta? Entä miksi toinen 1-vuotias naurahtaa, kun lauletaan ”Mitä tehdään?” -laulua ja hänen isänsä ehdottaa seuraavaksi tekemiseksi ”kiukuttelua”?

Amerikkalaistutkijoiden mukaan varsinainen huumorintaju alkaa kehittyä puolentoista vuoden ikäisenä, kun lapsi saavuttaa symbolisen ajattelun kauden ja hän kykenee kuvitteluleikkiin (Anttila 2008, 27). Huumorintaju onkin yhdistetty usein ihmisen leikkimielisyyteen. Leikille pitäisi antaa tarpeeksi mahdollisuuksia niin lasten kuin vähän vanhempienkin parissa: ”Aina emme ole synnynnäisiä humoristeja mutta usein valmiita leikinlaskuun ja tunnelman keventämiseen heti, kun joku antaa siihen vähäisenkin merkin tai luvan.” (Karvinen 2003, 72.)

Anttila nostaa tutkimuksessaan (2008) esille useita amerikkalaisia tutkijoita, jotka ovat todenneet lapsen huumorintajun tason olevan täysin riippuvainen kognitiivisen kehityksen vaiheista. Erityisesti Fern (1991), joka on tutkinut lahjakkaita hu-

moristeja, on katsonut lapsen huumorintajun kehittymisen olevan yhteydessä hyvin vahvasti kielelliseen kehitykseen. Kun lapsi alkaa ymmärtää kielen moniselitteisyyttä, hän alkaa ymmärtää myös huumoria paremmin. Fernin mukaan humoristeilla on lisäksi hyvin kehittynyt analogiantaju, jolloin toisten sanomisia ei tarvitse käsittää kirjaimellisesti. (Anttila 2008, 27.)

Noin 3-4-vuotiaiden nauru alkaa olla huumoriin pohjautuvaa naurua. Tällöin lapset tietävät jo odotuksia ja käsityksiä asioista, joten ristiriitaiset tilanteet sekä erilaiset sanaleikit saavat lapsen nauramaan. Lisäksi lapset saattavat nauraa tilanteissa, jotka eivät aikuisten mielestä ole niinkään hauskoja – aivan kuten myös aikuisilla on välillä omanlainen huumoritajunsa. Noin viiden vuoden iässä lapsi alkaa ilmaista humoristisin keinoin myös kateuden tunteita aikuisen etuoikeutta kohtaan. Tällöin erityisesti aikuisen tekemät virheet ja ”mokailut” naurattavat lasta. Lisäksi lapset oppivat keksimään tahallaan vääriä tulkintoja aikuisten sanomisista, mikä voi olla kuitenkin merkki myöhemmästä humoristisesta elämänasenteesta. (Järvelä & Keinänen 2004, 23.) Ironiantaju alkaa normaalisti kehittyä jo 5-6-vuotiaana, mutta alle kouluikäisten on silti hyvin vaikea tunnistaa ironiaa ja sarkasmia. Aikuiset tunnistavat ironian sekä intonaation että asiayhteyden avulla, mutta lapset osaavat yleensä käyttää tunnistamisessa hyödykseen vain intonaatiota. (Anttila 2008, 27.)

Kouluiän kynnyksellä lapset alkavat huomata vitseissä ja arvoituksissa huumoria, ja samalla aletaan yhä spontaanimmmin näyttää miksi ja mille nauretaan. Erilaiset sanaleikit ja arvoitukset ovat suuressa asemassa 6-11-vuotiaiden lasten huumorin käytössä, vaikka iän lisääntyessä helpot arvoitukset alkavatkin kyllästyttää ja pian ratkaistavaksi vaaditaan yhä monimutkaisempia vitsejä. Kouluiässä lapset hassuttelevat ja leikkivät mielellään leikkejä, joissa ilmenee huvittavaa käänteisyyttä: aikuisten ja lasten roolit kääntyvät päinvastoin tai tavaroiden ja asioiden nimiä käännettäen. Elämänkokemuksen ja kehityksen myötä huumorintaju kehittyy entistä monipuolisemmaksi, ja pikkuhiljaa sitä osataan käyttää jopa sanallisena aseena. (Järvelä & Keinänen 2004, 10.)

2.4 Hymy

Olen kuullut joskus sanonnan *hymy on ikkuna, josta näkee onko sydän kotona*. Myös toinen kuulemani fraasi *hymy lähtee sydäimestä ja säteilee silmistä* vahvistaa edellistä. Iloinen naama onkin ilmainen piristäjä, joka niin tervehdyttää, ilahduttaa kuin myös parantaa. Hymyilevä ihminen huomataan ja häneen ihastuminen on helppoa – olipa kyse sitten nuorten ensirakastumisesta tai esimerkiksi vauvan ja äidin läheisestä suhteesta. (Burton 1994, 43.)

Lapsen *spontaani refleksinomainen hymy* voidaan havaita jo hyvin varhain: jopa 12 tunnin ikäinen vauva voi hymyillä esimerkiksi nukahtamisen yhteydessä. Toisella elinviikollaan vauva alkaa hymyillä myös valveilla ollessaan, yleensä juuri syötyään. Kolmannella viikollaan lapsi alkaa reagoida erityisesti korkeaan ihmisääneen, jonka seurauksena lapsi luo kasvoilleen *valikoimattoman sosiaalisen hymyn*. Noin kuusiviikkoinen vauva alkaa vastata hymyyn hymyilemällä ja pian tämän jälkeen lapsi hymyilee jo rohkeasti niin tutuille kuin vieraillekin ihmisille, jolloin voidaan puhua *valikoivasta sosiaalisesta hymystä* (Takala & Takala 1984, 48–50.)

Hymy on vaistomainen hyvänolon reaktio, minkä todistavat muun muassa sokeat pikkulapset saadessaan huomiota: he hymyilevät, vaikkeivät olekaan nähneet malleja kenenkään hymystä. Hymyn virittäjänä toimivat monenlaiset ärsykkeet, kuten esimerkiksi ihmisen äänet ja kasvot. Kuitenkin jo pieni lapsi tarvitsee vastakaikua hymylleen, koska se luo lapselle välittävän ja hyväksyvän ilmapiirin. Ihminen hymyilee yleensä ollessaan tyytyväinen, mutta mielihyvän lisäksi se voi ilmaista muitakin tunnetiloja. Esimerkiksi Aasiassa hymyä voidaan pitää myös hämmennyksen merkinä. Lisäksi monenlaisissa ristiriitatilanteissa ensimmäinen askel leppymiseen on tavallisesti juuri hymyily. Myös naamalihasten jumppaamiseen hymyily on hyvä ratkaisu, sillä tutkimuksien mukaan ihminen käyttää hymyillessään peräti kahtasataa eri lihasta. (Karvinen 2003, 25; Leikola 1982, 234.)

2.5 Nauru

Vähitellen lapsen hymystä alkaa kehittyä nauru – niin kuin huudostakin itku. Nauru on ominaista vain ihmiselle ja synnynnäisenä toimintonaan lapsi oppii nauramaan noin 3-5 kuukauden iässä, aluksi kuitenkin refleksimäisesti. (Leikola 1982, 221.) Jo luonnontieteen isä Charles Darwin huomasi, että nauru on biologinen refleksi, eivätkä myöhemmät tutkimukset ole tätä teoriaa kumonnet. Biologiset selitykset ovat kuitenkin muuttuneet aikojen saatossa: milloin ilma täytyi saada nauramalla keuhkoista henkitorven kautta pois, milloin taas nestetasapaino vaihteli ja pakotti ihmisen nauramaan. Nykyään nauru on liitetty selkeästi eitahtonalaisten hermoston fysiologiaan. Naurukeskus on paikannettu väliaivojen yläosaan, talamukseen, mutta nauruun vaaditaan myös paljon muuta kuin yksi aivojen osa. Biologian lisäksi nauravaisuutemme vaikuttavat muun muassa perusturvallisuus, kasvatus, perintötekijät, kulttuuriympäristö, sosiaalisuus ja elämäkokemus. (Karvinen 2003, 21–22, 26.)

Yksi naurun keskeisistä käynnistäjistä on hulttoman yhteensopivuuden havaitseminen. Nauraessa kolme kasvojen lihasta supistuu, mutta kaikki muut lihakset rentoutuvat. Siksi jopa pissa voi tulla housuun, sillä sulkijalihaskin rentoutuu. Nauruun liittyvä ääni syntyy äänihuulten rytmittäisestä avautumisesta ja sulkutumisesta. Fyysiset vaikutukset naurava ihminen tuntee yleensä palleassaan. Nauru vaikuttaa kuitenkin myös muihin fyysisiin toimintoihin: se vahvistaa keuhkoja ja sydänlihasta, vilkastuttaa aineenvaihduntaa, laskee verenpainetta, nostaa kipukynnystä, kohottaa veren happipitoisuutta ja puhdistaa kyynelkanavia. Lisäksi nauramisesta voi olla apua jopa ummetukseen. (Karvinen 2003, 35, 59, 64; Karvinen & Karvinen 2003, 6-7.)

Nauraminen vaikuttaa myös ihmisen psyykkisiin toimintoihin. Epämiellyttävät tunteet, kuten jännitys, pelko, viha ja epävarmuus, voivat lieventyä nauramisen avulla. Lisäksi sitä voidaan käyttää itsetunnon kohotuksessa sekä stressin ja ahdistuksen alentajana. Osa tutkijoista on yhdistänyt nauramisen myös eräänlaisena porttina luovuuteen ja oivalluskykyyn, mutta naurun avulla voidaan avata myös lukkiutuneita tilanteita sekä tuottaa mielihyvää. Naurun vaikutukset ovat siis hyvin monipuoliset, ja ne yltyvät myös ihmisen sosiaaliselle puolelle: nauru helpot-

taa henkilöiden välisissä kanssakäymisissä, auttaa keskusteluyhteyksien rakentamisessa ja toimii erityisen tehokkaana ryhmäytäjänä. (Karvinen 2003, 25, Karvinen & Karvinen 2003, 7.)

Nauramisen voimavara on erityisesti siinä, että se rentouttaa ja vapauttaa. Karvinsen mukaan parin minuutin nauru vastaa jopa 45 minuutin tehokasta rentoutumista. Ihanteellisena päivittäisenä naurumääränä pidetäänkin noin puolen tunnin nauruannosta. Ihmisen iloisuus ja runsas nauraminen luovat selvästi myös muita edellytyksiä terveydelle ja hyvinvoinnille: 20 sekunnin naurun on arvioitu vastaavan jo kolmen minuutin fyysistä hölkkää ja jokaisen kunnan naurun sanotaan pidentävän elinikää kuudella minuutilla. (Karvinen 2003, 37, 105; Karvinen & Karvinen 2003, 6.) Kenties sanonta *nauru pidentää ikää* ei siis olekaan aivan tuulesta temmattu.

Lasten ja nuorten on todettu nauravan enemmän kuin aikuisten (Leikola 1982, 229.) Tutkimustulokset kertovat, että kuusivuotias lapsi nauraa päivittäin jopa 400 kertaa, mutta aikuisilla vastaava tulos on vain noin 15 kertaa. Lapsuuden perusiloisuus ja leikkimielisyys vaimentuvat radikaalisti jo 14-vuotiailla, ja monella yli kolmekymppisellä myrtyneen naaman voi kohdata lähes päivittäin. Ero lasten ja aikuisten naurulla on siis huomattava. Syyksi arvellaan muun muassa sitä, että aikuisten nauruun sisältyy enemmän merkityssisältöjä ja elämän mukanaan tuomia katkeruuksia, kun taas lapsen nauru on perusturvallisuudesta ja onnesta pohjautuvaa, spontaania kikerrystä. Lisäksi ryhmässä olemisella on oma vaikutuksensa: esikouluikäisten naurusta jopa 94 prosenttia syntyy ryhmässä. (Karvinen 2003, 40, 65.) Myös W. Grant Lee on pohtinut ryhmän ja nauramisen yhteyttä: ”Kun ihmiset nauravat yhdessä, he lakkaavat olemasta nuoria ja vanhoja, mestareita ja oppilaita, työntekijöitä ja työnantajia. Heistä on tullut yhteisö, joka nauttii yhteydestään.” (Burton 1994, 45.)

2.6 Ilo

Ilolla ja positiivisella asenteella on erittäin parantava vaikutus ihmiseen, ja iloinen ihminen onkin käyttövoimiltaan rajaton. Yllättävää voi olla myös se, että ilo on asenteen lisäksi taito, jonka kuka tahansa voi oppia. Iloisuuttamme on kuitenkin harjoitettava kuin lihasta: mielellään joka päivä, mutta vähintään neljä kertaa viikossa. (Burton 1994, 41–44.) Yksi keino tällaiseen voi olla esimerkiksi toisten ihmisten päivittäinen huumorintajun testaaminen, sillä jaettu ilohan on ainakin kaksinkertainen ilo! (Karvinen 2003, 30.)

Erityisesti leikki on merkittävä ilon lähde. Lapsi kasvaa ja kehittyy parhaiten juuri leikin avulla – samoin kuin ”sisäinen lapsemmekin”, joka janoaa huumoria, huputtelua, hassuttelua ja irrottelua. Leikiksi voidaan laskea myös muun muassa pilailu ja mukavien juttelu, mutta leikkiin ryhtyessä on hyvä antaa toiselle signaali – ilme, ele tai tietty puheen intonaatio – jotta molemmat tietävät asennoitua leikkisästi. Leikkimielisyys ei tee kenestäkään lapsellista, vaan se päinvastoin tasapainottaa ja poistaa turhan jäykkämielisyyden. Lisäksi on hyvä muistaa, että nauravaiset lapset ovat varmoja ilon tuojia kenelle tahansa! Myös psykologi ja perheterapeutti Robert Holden on sanonut aiheesta yllättävänkin napakasti: ”Perheet, joissa nauretaan, iloitaan ja leikitään yhdessä, pysyvät yhdessä”. Tätä kannattaa siis kokeilla. (Burton 1994, 43, 45; Kinnunen 1994, 257–258; Karvinen 2003, 106.)

3. HUUMORI PEDAGOGISENA VÄLINEENÄ

Tutkimukset siitä, miksi opettajat käyttävät huumoria opetuksessaan, viittaavat lähes yksinomaan sen myönteisiin vaikutuksiin. Huumorin käytön syitä ovat esimerkiksi oppimisen nautittavammaksi tekeminen, vaikeiden asioiden oppimisen helpottaminen, opetuksen virkistäminen ja mielenkiinnon säilyttäminen, kiinnostuksen herättäminen opetettavaa kohtaan ja tehokkaan ilmapiirin luominen. Huumorin käyttö vaikuttaa myönteisesti myös lapsen tunteiden kehitykseen, parantaa oppimistuloksia ja edistää tarkkaavaisuutta (Järvelä & Keinänen 2004, 17).

3.1 Huumorin sosiaalinen luonne

Huumori on pohjimmiltaan sosiaalipsykologinen ilmiö. En tiedä tuleeko seuraava tieto kenellekään yllätyksenä, mutta tästäkin on tehty tutkimusta: ihmiset nauravat ja laskevat leikkiä enemmän muiden seurassa kuin yksin ollessaan. Itsekseen ihmisillä on tapana naurahtaa vain sosiaalisia tilanteita muistuttavina hetkinä, kuten televisiota katsellessa, kirjaa lukiessa tai muistellessaan huvittavia kokemuksia. (Anttila 2008, 50.) Muulloinhan yksinaurajaa pidetään yleensä hulluna tai vähintäänkin outona.

Morreallin (1983) mukaan huumori on ystävällinen sosiaalinen ele, joka osoittaa hyväksyntää ja halua miellyttää muita. Esimerkiksi uuteen ihmiseen tutustuessa tai vaikkapa uuden muskarilukukauden alkaessa on yleistä sanoa edes jotain humoristista, jolloin kanssaihmiset tulevat hyvälle tuulelle ja rentoutuvat. Lisäksi huumori lievittää kiusaantuneisuutta, rohkaisee muitakin ”irrottelemaan” sekä auttaa tunnustelemaan uusia tilanteita. Huumorin avulla voidaan lujittaa erityisesti ryhmän keskinäistä yhteishenkeä. (Niemenlehto 1999, 12.) Monissa tutkimuksissa on todettu, että yhteinen huumorikokemus lähentää ihmisiä toisiinsa. Yhteishenkeä luo myös erityinen sisäpiirihuumori: ryhmäläisten kesken käytettävät lempinimet, omat slangisanat, sisäpiirivitsit ja leikkimielinen kiusoittelu. (Anttila 2008, 52.) Lempinimien antaminen perustuu yleensä hellyydenosoitukseen toista kohtaan, mutta lisänimitystä käytettäessä on vaarana, ettei niistä päästä eroon tai että ne voivat tuntua jonkun mielestä loukkaavalta. Taitava huumorin käyttäjä osaakin

aistia ryhmän tunteita ja näkemyksiä, ja toimia järkevästi tilanteen mukaan. (Järvelä & Keinänen 2004, 23.) Yhdistävyyden lisäksi komiikka, huumori ja nauru saattavat myös rajata maailmoja: aikuisten maailmaan, jonka huumoria lapsi ei vielä ymmärrä, aikuisten ja lasten yhteiseen maailmaan, sekä lasten omaan maailmaan (Niemenlehto 1999, 11–12).

Useimmiten huumori on suunnittelematonta ja spontaania, ja ihmiset pitävät sitä vain hauskanpitona ilman mitään erityistä tavoitetta. Tällöin huumori voi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toimia omana itsenään, eli puhtaana ja nautittavana sosiaalisen leikin muotona, vastakohtana vakavalle ja tavoitteelliselle toiminnalle. Ihmiset voivat keskittyä vain nauttimaan ilosta ja yhdessäolosta. Huumori luo yhteisymmärrystä, ja sen avulla voidaan parantaa monia epäselvyyksiä ja henkilöiden välisiä ristiriitoja. Huumorin keinoin voidaan myös puhua turvallisemmin monista aroista asioista, kuten selvittää toisen mielipiteitä eri uskontoja, poliittisia puolueita tai seksuaalisuutta kohtaan. (Anttila 2008, 5, 51.) On kuitenkin muistettava, että taitavaan huumorin käyttöön kuuluu oikean ajoituksen lisäksi myös huumorin käytöstä pidättäytyminen. Hyvällä huumorintajulla varustettu ihminen osaa lukea tilannetta ja jättää tarvittaessa myös käyttämättä huumoriaan. (Niemenlehto 1999, 11–12.) Jos huumoria käytetään väärällä hetkellä, se voi tuhota muun muassa mielialan ja tunnelman (Anttila 2008, 49).

Huumori ja nauru toimivat hyvinä välineinä sosiaalisen umpimielisyyden murttamiseksi ja sen avulla voidaan lisätä innostuneisuutta, luovuutta ja vuorovaikutusta (Karvinen 2003, 43). Nauru viestittää ympäristölle iloisen tunnetilan ja saa ilontunteen tarttumaan myös muihin. Jaetulla ilolla onkin tärkeä sosiaalinen tehtävä; se lisää ihmisten viehättävyyttä, edistää ihmisten toisiinsa sitoutumista sekä lisää keskinäistä myönteistä aktiivisuutta. (Anttila 2008, 56.) Yhteisen naurun kesto on yleensä yhteydessä joko huumorin sosiaaliseen hyväksyntään tai sen hylkäämiseen. Ryhmän ulkopuoliseksi itsensä tunteva ei helposti naura, joten nauraminen voi ryhmäyttämisen sijaan myös eristää. Jos joku ryhmän jäsenistä ei naura toisten yrityksistä huolimatta, voi ristiriitaiset tuntemukset herätä puolin ja toisin. Sellaista on vaikea kestää, ja siksi ketään ei saisi tietoisesti hylätä ”veljeskunnan” ulkopuolelle. (Karvinen 2003, 42–43.) Sama pätee myös naurun kohteeksi joutu-

misessa: se voi kiihdyttää elämäniloa, aiheuttaa alemmuudentunnetta ja heikentää naurunalaisen sosiaalista asemaa (Järvelä & Keinänen 2004, 17).

3.2 Huumori kasvattajan tehtävänä

Musiikillisten taitojen lisäksi musiikkileikkikoulun tavoitteena on edistää myös lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä. Tällöin opettajan on huomioidava muun muassa lapsen ikä, kehitystaso ja muut yksilölliset tarpeet. Oppiminen lapsiryhmässä tapahtuu useimmiten leikin varjolla, joten huumori löytää luonnollisesti paikkansa myös kasvatuksessa ja opetuksessa.

Kasvattajan tehtävänä on johdattaa lapset ymmärtämään huumoria ja sallia huumorin käyttö myös lapsilta. Laeksen mukaan huumori on yksi lahjakkuuden laji, joten kasvattajan tehtävänä olisi löytää nämä lahjakkaat humoristit ja auttaa heitä vaalimaan ja kehittämään kykyään. (Laes 1999, 283–284). Samalla on kuitenkin opastettava käyttämään huumoria oikeassa paikassa ja oikeaan aikaan, sekä asetettava rajat sille, mistä leikkiä saa laskea. Huonon huumorin käyttö on yksi kiusaamisen muodoista, ja sellaista voi olla esimerkiksi toisen kömpelyyden tai lihavuuden korostaminen. Ilman ohjausta lasten huumorista tulee helposti pilkantekoa ja riehakasta pelleilyä. (Niemenlehto 1999, 13.)

Venäläinen Vasili Suhomlinski (1983) toteaa huumorintajun kehittämisen ja opettamisen olevan viisaan maailmankatsomuksen kehittämistä sekä lasten älyllisten voimien ja kykyjen lujittamista (Niemenlehto 1999, 13). Tähän suuntaan viittaa omassa tutkimuksessaan myös Laes: ”Humoristinen asenne elämään suo ihmiselle luvan olla epätäydellinen ja silti tyytyväinen itseensä.” (Laes 1999, 280.) Kasvattaja voi kehittää lapsen kykyä yhdistää iloinen ihmettely myötämielisyyteen, myötäelämiseen ja sääliin. Sekä lapsiryhmän että kasvattajan huumorin perusteella voidaankin päätellä paljon heidän moraalistaan, älyn sivistyksestä, ajattelun inhimillisyydestä ja yhteisöstä. Yhteisön suurimmaksi vaaraksi Suhomlinski näkee typerän, tunteettomien ihmisten naurun. (Niemenlehto 1999, 14.)

Kasvattajan on myös hyvä muistaa, etteivät lapset voi olla välttämättä kovin kauaa nauramatta; nauru kuuluu osana lapsen jokapäiväiseen elämään. Tämän lisäksi kasvattajan on ehdottomasti muistettava oma huumorintajunsa ja muistettava samalla olevansa roolimalli lapsille myös huumorin käytön suhteen. Jälki voi olla huonoa, jos aikuinen asettuu nauravia lapsia vastaan ja ryhtyy kaksintaisteluun ilman huumoria. Taito nähdä lasten kujeissa jotain huvittavaa, ja kyky korjata ne huumorin avulla, osoittavatkin kasvattajan sydämellistä ja älyllistä osaamista lapsen sisäisen maailman tuntemiseen. Huumorintajuinen kasvattaja turvaa huumorin käyttötaidoillaan niin oman kuin myös lasten mielenterveyden. (Niemenlehto 1999, 14.)

3.3 Huumori kasvattajan työvälineenä

Tutkimukset ovat osoittaneet opettajien käyttävän huumoria opetuksessaan yllättävän vähän. Toisaalta tutkimuksista tulee ilmi myös se, että oppilaat arvostavat opettajassaan eniten juuri huumorintajuista ja iloista luonnetta. (Järvelä & Keinänen 2004, 17–18.) En usko, että näihin tutkimustuloksiin on sisältynyt yhtäkään musiikkileikkikoulunopettajaa, mutta huumorintajua vaaditaan yhtä lailla kaikilla kasvatusaloilla. Motivaatio, mieliala ja asenne työtä kohtaan ovat tärkeässä asemassa, jotta kasvattaja voi käyttää huumoria työvälineenään. Ilman oikeanlaista työhön suhtautumista kasvattaja ja kasvatettava jäävät helposti etäälle toisistaan. Kasvattajan huumorintaju, kuvittelukyky ja rakkaus tehtävänsä kohtaan puolestaan luovat ilmapiirin, jossa lapsi kokee olevansa hyväksytty. Samalla annetaan tilaa myös lapsen kuvitteellisuudelle ja leikille rohkaisemalla häntä olemaan oma itsensä. Rohkaisu voi olla myös sanatonta, joten lasten kanssa työskentelevien onkin syytä tarkastella muun muassa omaa hymyilyä ja naurun määrää. (Niemenlehto 1999, 15.) On myös hyvä muistaa, ettei lapsen ainoa kasvattaja ole suinkaan opettaja, vaan lapsi kantaa mukanaan kotona omaksuttuja moraali- ja käyttäytymisnormeja, jotka sisältävät myös huumorin käytön (Järvelä & Keinänen 2004, 27).

Mitkä sitten ovat keinoja, joilla opettaja voi heijastaa aitoa empaattisuuttaan ja tuoda itsestään esille jotain humoristista ilman pellen ja epäloogisen kasvattajan

leimaa? Ensimmäinen ohje on varmastikin se, ettei omaa persoonallisuuttaan kannata lähteä muuttamaan. Jo Haavio (1954) on todennut joidenkin opettajien olevan luonnostaan humoristisempia kuin toisten. Opettajan olisi joka tapauksessa oltava valmis leikkimään myös omalla kustannuksellaan, eli sallittava oppilaitten nauraa välillä myös opettajalleen. Tavallisin huumorinlähde kasvatustilanteissa onkin juuri opettajalle sattuvat kimmellukset ja vahingot. Kasvattajan on tiedostettava olevansa vahva käyttäytymismalli lapsille, ja huomattava myös se, että hänen reagoimisensa esimerkiksi itseän kohdistuvaan huumoriin ilmaisee väistämättä myös hänen humoristisen asenteensa. Vaikka harva opettaja on taitava humoristi luonnostaan, voi humoristisen suhtautumistavan kuitenkin oppia ja kehittää sitä tietoisesti. (Järvelä & Keinänen 2004, 22, 42.)

Kasvattaja on päivittäin tekemisessä vuorovaikutuksen kanssa, johon liittyy niin sanaton kuin sanallinen viestintä. Huumoria voidaankin yhdistää vitsien kerronnan ja hauskuuttamisten lisäksi myös monenlaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Opettaja voi käyttää apunaan esimerkiksi erilaisia eleitä ja ilmeitä, vaihdella puheessaan eri äänensävyjä, -korkeuksia ja -painoja, sekä muuttaa vaikkapa puheopeuttaan. Toisaalta jos lapset eivät esimerkiksi jaksaa kuunnella normaaleja suomenkielisiä ohjeita, voi opettaja pilke silmäkulmassa kokeilla menisikö tieto paremmin perille jollain muulla kielellä tai edes vieraalla murteella. Tuttu huomionsaamiskeino on myös puhetyylin ja -voimakkuuden totaalinen muuttaminen, koska sellaista on kenenkään hankala olla huomaamatta. Mahdollisissa leikkimielisissä kiusoittelutilanteissa opettajan on kuitenkin muistettava pitää tiivis katsekontakti kohteena olevaan henkilöön. Myös hymy ja nauru ovat erittäin tärkeitä signaaleja tilanteen leikillisyydestä. (Anttila 2008, 56.) Huumorissa piilevä mielikuvituksen lento, älyllinen liikkuvuus ja huvittavat yhdistelmät tekevät siitä kasvattajalle käyttökelpoisen työvälineen, jolla yhdistää todellinen elämä ja teoria yhteen (Niemenlehto 1999).

Eräs keskeinen huumorin tehtävä ryhmätilanteissa on yhteishengen luominen, mielihyvän tuottaminen ja ristiriitatilanteiden laukaiseminen (Karvinen 2003, 36). Huumori ei olekaan yksioikoinen työväline, vaan se vaatii käyttäjältään herkkää silmää tilanteiden havaitsemiseen (Järvelä & Keinänen 2004, 19). Myös työrauhaa voidaan ylläpitää komiikan keinoin, mutta se vaatii opettajalta nopeaa tilanteiden

tulkitsemista. Ohjeiden annossa kasvattajan kannattaa välillä kokeilla pelkkien suorien ja tiukkojen kehotusten sijasta lempeää ja hyvántahtoista huumoria. Tällainen lähestymistapa on oppilaille mieluisempaa, ja sääntöjen noudattaminen voi siksi sujua lähes luonnostaan. Huumorin keinoin opettaja riisuu myös virallisuutensa ja saa hämmennettyä häiritsevät oppilaat koomisilla tempauksillaan. Kun työrauha on saatu järjestykseen, opettaja voi keskittyä opettamiseen ja havainnollistaa opittavia asioita välillä myös humoristisesti, esimerkiksi kehon kieltä käyttäen tai keksimällä opittavista asioista hauskoja muistisääntöjä ja sanaleikkejä. Huumori on lisäksi myös yksi tärkeimmistä välineistä, jolla opettaja voi korjata tai täydentää omia sanomisiaan. (Järvelä & Keinänen 2004, 17, 56.)

Yllättävää kyllä, mutta opettajan olemuksen lisäksi jopa vaatetus voi johtaa huumoritulanteisiin (Järvelä & Keinänen 2004, 22). Tämän tiedon luettuani päätin itsekin kokeilla vaatteideni humoristista yhdistämistä muskariryhmäläisten järjestyksenpitoon. Tunnin aiheena olivat intiaanit, ja koska kotoani löytyy intiaaniperuukki, otin sen opetuspaikalle ”kaiken varalta” mukaan. Aluksi olin lapsille sama tuttu muskariope kuin aina ennenkin, mutta kun epäilykseni toteutui ja meno alkoi käydä turhan villiksi, saapui paikalle yllättäen ”intiaanipäällikkö” pitämään kuria. Uskomatonta kyllä, mutta pelkällä peruukin päähän laittamisella sain lapset rauhoittumaan ja innostumaan lopputunnista aivan eri tavalla! Vaatetuksen lisäksi opettaja voi käyttää apunaan toki myös muuta rekvisiittaa. Pienet kepposet, esimerkiksi aidon näköiset käärmeet tai kärpäset, voivat toimia hauskoina käytännönpiloina ainakin isompien lasten kanssa. (Järvelä & Keinänen 2004, 21.)

Huumorin käytöllä on myös vaaransa. Haavio (1954) kirjoittaa huumorista ilomielisyytenä, mutta varoittaa etteivät iva ja ironia yleensä sovi kasvatukseen. Asianmukaisesti käytettynä ne voivat olla joskus paikallaan esimerkiksi ylimielisten ja uhmailevien lasten kohdalla, mutta aiheettomat kommentit voivat jäädä kirvelemään pienen ihmisen mieleen pahimmillaan koko elämän ajaksi. Tällöin kasvattaja voi huumorin väärinkäytöllä pilata arvokasta, mutta vielä kehittymässä olevaa ”henkistä kasvua”. (Järvelä & Keinänen 2004, 24.)

3.4 Huumorin merkitys opettaja-oppilassuhteelle ja oppimiselle

”Onko oppiminen pakkopullaa, jonka päälle on lisättävä huumorin hilloa perillemenon varmistamiseksi?” kyselee Timo Laes (1999). Huumori onkin monissa tutkimuksissa todettu hyväksi ”hilloksi” oppimistilanteisiin. Huumori edistää muun muassa muistamista, keskittymistä, oppimista ja opiskelumotivaatiota, parantaa luokan ilmapiiriä ja sitä kautta myös yleinen viihtyvyys on myönteisempää. Mutta mitä jos luokan sisäinen vuorovaikutus ei olekaan kunnossa? Tällöin opettajan harjoittama komiikka ei saa vastakaikua. Opetuksessa tarvitaan nimittäin opettajan lisäksi myös oppilasta vuorovaikutuksen syntymiseksi. Kun oppimistilanteesta saadaan rento ja mukava, kokevat oppilaat ja opettaja olevansa ikään kuin samaa joukkuetta ja siksi myös lähempänä toisiaan. Molemminpuolinen hauskuuttaminen piristää kummasti kaikkien arkea, ja mikä parasta – toista voi tukea olemalla hauska. (Laes 1999, 280.) Opettajasta voi tulla myös helposti lähestyttävämpi huumorin keinoin. Kun opettaja esimerkiksi pilailee itsensä kustannuksella, hän riisuu hetkellisesti virallisen roolinsa, ja oppilaat pystyvät lähestymään häntä helpommin. (Järvelä & Keinänen 2004, 42.)

Vuorovaikutustaitojen lisäksi opetuksessa vaaditaan ehdottomasti myös ihmissuhdetaitoja. Opettajan empatiakyky heijastuu muun muassa hänen käyttämänsä huumorin kautta, ja varsinkin pienille lapsille tällainen empaattinen opettaja on erityisen tärkeä. Opettajan ja oppilaiden välistä ystävyyssuhdetta tukee myös toisen tunteiden hyväksyminen. (Järvelä & Keinänen 2004, 26.) Elämän iloista nauttiminen, suruista selviäminen ja niihin liittyvä humoristinen asenne suo ihmiselle luvan olla epätäydellinen, mutta silti tyytyväinen itseensä. Opetustilanteen huumori voi olla ilakoimisen lisäksi jopa omille virheilleenkin nauramista. Huumori luo yhteisymmärrystä ja auttaa kääntämään erilaiset ristiriidat ja epäselvyydet myönteisiksi. Jos esimerkiksi oppilas ja opettaja ovat jostakin asiasta voimakkaasti eri mieltä, voi huumori olla järkevä keino kommunikoida. Turhan vakava, jopa katkeruuteen johtava väittely ei johda mihinkään, mutta ristiriitojen leikkisäästä käsittelystä syntyvä hilpeyden tunne tukee suhteen myönteisyyttä erilaisista näkökannoista huolimatta. (Anttila 2008, 50.)

Sekä opettaja että oppilaat voivat vaikuttaa toistensa tunnetiloihin ja mielenkiinnon ylläpitämiseen, sillä useimmat tunteet tarttuvat helposti myös kanssaihmiisiin. Esimerkiksi oppimistilanteessa oppilaat ovat paljon innokkaampia omaksumaan tietoa, jos opettajakin on innostunut opettamastaan asiasta. (Järvelä & Keinänen 2004, 22.) Olen huomannut saman piirteen myös toisin päin: innokkaat oppilaat voivat innostaa ja motivoida myös opettajaa. Molemminpuolinen mielenkiinto tehtävien suorittamiseen säilyykin parhaiten juuri pienillä huumorikevennyksillä ja porukan yhteisellä naurulla. Huumorikevennykset ovat myös tarpeellisia työkeskeyttäjiä. Opetuksessa huumoria ja naurua on käytetty tunnelmaa vapauttavana, rentouttavana ja ryhmäyttävänä keinona. On arvioitu, että muiden kanssa nauramme noin 30 kertaa enemmän kuin yksin jollekin asialle naureskellessamme. (Karvinen 2003, 5-7.) Yhdessä nauraminen voi estää asenteita kovenemasta, mutta sen on todettu myös vähentävän opettajan ja oppilaiden stressiä sekä antavan aikaa oppimiselle ja luovuudelle. Työrauhan ylläpitäminenkin on helpompaa, kun oppilaat saavat nauraa vapaasti eikä heidän tarvitse aiheuttaa häiriötä ylimääräisellä pelleilyllä. (Anttila 2008, 85.)

Oppimistilanteissa huumorin on todettu edistävän erityisesti käsitteiden ja kielten oppimista, sekä ongelmanratkaisutekniikoita. Musiikkileikkikoulussa tällaisia tehtäviä löytyy esimerkiksi rytmejä opetellessa tai vaikkapa italian kieliseen musiikkisanastoon tutustuttaessa (esim. piano-forte). Lasten kanssa voi kuitenkin käydä helposti myös niin, että huumorin avulla ei ole opittu uutta asiaa, vaan lapset muistavat opetuksesta ainoastaan humoristisen hauskan tilanteen. (Järvelä & Keinänen 2004, 18, 20.) Kuitenkin varsinaiseen asiaan liittymätön, irrelevantti huumori, voi tutkimuksien mukaan heikentää etenkin aikuisten ja nuorten oppimista, mutta parantaa kuitenkin juuri 5–10-vuotiaiden oppimistuloksia. Alle 7-vuotiaiden opetuksessa myös muut humoristiset episodit vaikuttavat myönteisesti vireystilaan ja sitä kautta parantavat oppimista. (Laes 1999, 286.)

Opettaja voi huumorin avulla auttaa oppilasta selviämään monista noloista tilanteista tai jopa elämän kovuuksista. Erityisesti vähemmistöön kuuluvat tai muuten eristäytyneet oppilaat tarvitsevat elämäänsä ehdottomasti tervettä huumoria, vaikeivät sitä niin sanotusti vaatia osaisikaan. Ajattelemattomasti käytettynä huumori voi kuitenkin huonontaa oppilaiden ja opettajan välejä. Väärin ajoitettu

tai väärin käytetty huumori voivat tuhota muun muassa oppilaiden mielialan tai keskittymisen. Epäonnistuneessa komiikkayrityksessä voi olla kyse myös opettajasta, joka toistaa aina samoja vitsejä eikä ole oppilaiden mielestä muutenkaan huumorintajuinen. Tällöin vuorovaikutus ei toimi, oppilaat eivät arvosta opettajaansa ja komiikka ei saa vastakaikua, joten oppimistuloksetkin helposti huonontuvat. (Järvelä & Keinänen 2004, 26, 55; Anttila 2008, 49, 75.)

3.5 Huumorin käyttöön liittyviä varauksia

Niinkin aurinkoisella ilmiöllä kuin huumorilla on myös pimeä puolensa. Nauraessa voi esimerkiksi lipsahtaa vahingossa pissat housuun, mikä saattaa tuntua inhoitavalta. Yleensä siitä kuitenkin selvitään ilman suurempia traumoja - jopa nauramalla, mutta kaikista huumorin nurjista puolista ei selvitä yhtä helpolla. Väärinkäsitykset voivat loukata jopa verisesti ja jäädä vaivaamaan mieltämme pitkäksi aikaa. Syynä tähän ovat yleensä vaikeudet huumorin tulkitsemisessa, mikä ei ole aina yhtä helppoa ja yksinkertaista kuin voisi luulla. Varsinkin lasten kanssa työskennellessä on oltava tarkka, että he ymmärtävät humoristiset ilmaukset oikein. Kielellinen komiikka, jossa sanotaan päinvastaista kuin tarkoitetaan, on lapsille erityisen vaikeaa ymmärtää. Toinen hankala huumorinlaji on ironia. Kasvattajan onkin harkittava huolella kannattaako tällaista huumoria käyttää lasten kanssa ylipäätänsä ollenkaan. On myös muistettava, että lapset ovat usein hyvin herkkiä ja voivat jopa pelätä vitsailun kohteeksi joutumista. Erityisesti henkilökohtainen ja osoitteleva huumori koetaan loukkaavana, ja onkin muistettava, että huumorin käyttöön sisältyy aina myös kiusanteon mahdollisuus. Huumorin menestyksellinen käyttö vaatii siis tarkkaa hienotunteisuutta ja henkilöhavaintoa, eikä humoristisia letkautuksia ole siksi hyvä heitellä kenelle tahansa ilman sen vakavampaa harkintaa. (Järvelä & Keinänen 2004, 18, 20; Karvinen 2003, 64–65.)

Epäonnistuneesta huumorista voidaan puhua myös silloin, kun huumori ei odotusten mukaisesti herätäkään vastapuolella huvittuneisuutta. Tällöin joko esittäjän, vastaanottajan tai kummankin osapuolen odotukset pettävät, ja tunnelma voi muuttua huojennuksen ja mielihyvän sijasta ahdistuneeksi ja kiusalliseksi. (Knuutila 1992, 102–103, Anttila 2008, 57.) Varovaisia on oltava etenkin uskon-

nosta, surusta, seksuaalisuudesta ja vammaisuudesta pilaillessa (Karvinen 2003, 66).

Opetuksessa pienestä pilailusta ja huumorista voi olla hyötyä, sillä kevyt leikinlasku on virkistävää ja rentouttavaa. Hollo (1949) kuitenkin varoittaa myös huumorin negatiivisesta merkityksestä. Opetus voi muuttua liiallisen leikinlaskun ja narripelleilyn myötä sirkukseksi, ja tilannetta on tämän jälkeen vaikea saada enää hallintaan. Oppimistilanteessa liiallista vitsailua onkin vältettävä, sillä huumori menettää yliannostettuna tehonsa nopeasti. Lisäksi opettajan kunnioitus voi hävitä, ja oppilaat eivät ota enää mitään asiaa vakavasti. (Järvelä & Keinänen 2004, 18, 20.) Huumorin määrän lisäksi on oltava myös tarkkoja mistä asioista vitsaillaan ja mitkä asiat käsitellään vakavasti. Huumori on oikeinkäytettynä hyvä selviytymiskeino jaksamiseen, mutta siitä voi muodostua myös eräänlainen ongelmienvälttämiskeino, kun kaikki pettymykset ja ongelmat lyödään leikiksi. (Karvinen 2003, 66.)

Ajattelemattomasti käytetty huumori voi huonontaa oppilaiden ja opettajan välejä, ja huumorin hankalat puolet liittyvätkin yleensä ihmisten väliseen kanssakäymiseen. Stebbinsin (1982) mukaan jokaisella opettajalla tulisi kuitenkin olla perustiedot huumorin käytöstä sosiaalisissa prosesseissa. Lisäksi opettajan on tarkkailtava millaisissa olosuhteissa ja ympäristöissä, millä tavoin, mistä aiheista ja millaisen opetuksen yhteydessä huumoria käytetään. Jos opettaja ei harkitse etukäteen huumorin käyttöään, ei huumorilla ole välttämättä paljoakaan etuja opetukseen – päinvastoin. (Järvelä & Keinänen 2004, 17–18.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kyselyn idea

Koska huumori on olennainen osa kasvatus- ja opetustyötä, halusin selvittää kuuluuko huumorin käyttö myös musiikkileikkikouluopetukseen. Itseäni kiinnosti erityisesti tietää millaisia humoristisia tilanteita muskarissa syntyy ja kuinka opettajat sellaisiin suhtautuvat. Kyselyn tarkoituksena oli saada musiikkileikkikoulunopettajat pohtimaan huumorin merkitystä niin opettajan kuin lapsenkin kannalta, mutta myös valottaa kuinka juuri musiikkileikkikoulunopettajat voivat käyttää sitä työvälineenään.

4.2 Tutkittava joukko

Tutkittava joukko koostui eri-ikäisistä ja eri puolella Suomea työskentelevistä musiikkileikkikoulunopettajista. Osoitetietoja etsiessäni käytin apuna Internetiä ja loppujen lopuksi lähetin matkaan yhteensä noin 30 kyselyä. Vastaukset toivoin alun perin saavani vuoden 2009 loppuun mennessä, mutta viimeisen kyselyn vastaanotin vielä maaliskuussa 2010. Omin sanoin täytettyjä vastauksia kertyi yhteensä 18 kappaletta, mikä olikin ihan odotusteni mukaisesti. Taustatietojen mukaan kaikki 18 vastaajaa viihtyivät työssään hyvin tai jopa erinomaisesti. Työkokemus vaihteli alle vuoden kokemuksesta aina 27 vuoden ahkerointiin saakka. Keskimäärin vastaajat olivat työskennelleet musiikkileikkikoulunopettajana noin 11 vuotta. Suurin osa (8 vastaajaa) työskenteli Päijät-Hämeen alueella. Muut tutkittavat henkilöt työskentelivät Satakunnassa, Pirkanmaalla, Kainuussa, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Kymessä, Etelä-Karjalassa, Varsinais-Suomessa, Itä-Uudellamaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Kanta-Hämeessä.

4.3 Tulosten käsittely

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi kyselylomakkeen (liite), sillä halusin kerätä aineistoa eri puolelta Suomea ja oletinkin saavani lyhyehköllä lomakkeella enemmän vastauksia kuin esimerkiksi suullisella haastattelulla. Suulliset haastattelut olisivat olleet myös varmasti hankalampia toteuttaa ja vieneet aikaakin huomattavasti enemmän. Kyselylomakkeen avulla vastaajat pystyivät myös pysymään vapaasti täysin anonyymeinä.

Mietin asioita, joita halusin kyselylläni selvittää. Niiden pohjalta muodostin kysymykset, joihin halusin vastaajien kertovan omin sanoin ajatuksiaan. Kyselyn alkuun liitin muutaman esimerkin, kuinka opettajat ovat käyttäneet huumoria koulumaailmassa. Toivoin niiden motivoivan ja kenties jopa auttavan muistamaan muskarissa syntyneitä huumoritilanteita. Kyselyn loppuun jätin lisäksi tilaa vastaajien omille ajatuksille ja kommenteille.

Suurimman osan kyselyistä lähetin paperivesiona postitse, jolloin liitin mukaan myös saatekirjeen ja palautuskuoren. Useille Lahdessa toimiville muskariopettajille annoin kuitenkin kyselyn henkilökohtaisesti. Lisäksi muutamat vastaajat kokivat sähköisen lomakkeen luontevammaksi vastausmuodoksi, joten heille lähetin saman kyselyn sähköpostitse. Vastausaika annoin alun perin noin kuukauden, mutta omien kiireidenikin takia vastausaika sai venyä lopulta vapaasti maaliskuulle asti.

Saatuani kaikki 18 lomaketta täytettynä takaisin kävin ne huolellisesti läpi kohta kohdalta. Tein vastauksista itselleni yhteenvedon, mikä helpotti huomattavasti tulosten selvittämistä. Olin iloinen monipuolisista vastauksista ja erityisesti siitä, että aihe oli herättänyt myös muiden muskariopettajien mielenkiinnon.

5. HUUMORIN PAIKKA MUSIIKKILEIKKIKOULUSSA

5.1 Miten musiikkileikkikoulunopettajat käyttävät huumoria työssään?

Kyselyaineistosta hahmottui hyvin monenlaisia tapoja käyttää huumoria opettajan työvälineenä musiikkileikkikoulussa. Suurin osa humoristisista tilanteista syntyy kuitenkin yllättäen, spontaanisti ja ilman suunnittelua, mutta välillä myös suunniteltu huumori on muskarissakin paikallaan. Opettajan on osattava tarkkailla tilannetta ja tunnelmaa, sekä huomioitava minkälaista huumoria kunkin ikäiset lapset ymmärtävät.

Suurin osa muskarissa käytettävästä huumorista tapahtuu sosiaalisissa jutteluhetkissä. Opettaja voi esimerkiksi kysellä hullunkurisia juttuja, kuten ”voiko kesällä hiihtää?” tai ”kasvaako teillä häntä?” Hassuttelu ja tietynlainen veitikkamaisuus ovatkin yksi ammatin valttikortteja. Lapset nauttivat huumorista, ja se auttaa heitä sopeutumaan ja viihtymään harrastuksen parissa. Lahden konservatorion seinältä löytyy mielestäni juuri tähän ajatukseen sopiva fraasi: *kun tykkää niin oppii, ja kun oppii niin tykkää*. Huumori onkin varmasti yksi syy muskarissa viihtymiseen. Huumorista on apua niin arkisissa jutteluhetkissä, järjestyksenpidossa kuin oppimistilanteissakin, ja se on lisäksi keino keventää tunnelmaa haastavien tehtävien lomassa. Aineistossani tätä kuvattiin muun muassa seuraavasti:

Saatan joskus laukaista vaikean oppimistilanteen laittamalla täysin ranttaliksi. Oppilas rentoutuu ja pystyy yleensä omaksumaan vaikean asian paremmin.

Joskus kun ei viitsi ”komentaa” lapsia, yritän ensin huumorin keinoin.

Olen huomannut että jos ope on hauska ja lapset tykkää, niin ei ne lapsukaiset viiti niin kauheesti temppuillakaan.

Useimmat opettajat kertovat ”hassuttelevansa” lasten kanssa muun muassa erilaisia ilmeitä, eleitä ja ääniä käyttämällä. Vastauksista nousee esille vanhvasti myös opettajan oman eläytymisen tärkeys ja jopa vaatetuksella kujeilu.

Musiikkiliikunnassa tykkään rohkaista lapsia liikkumaan käyttäen itse välillä älyttömiä, hassuja liikkeitä.

Kovin vakavalla otteella ja jäykästi työtä ei voi lähestyä. Olen myös huomannut, ettei kannata miettiä kuinka hassulta itse näytän lasten seassa eläytyessäni täysillä esim. sammakkona loikkimiseen.

Toisinaan tunnen itseni ihan pelleksi, mutta mielestäni on tärkeää, että lapsilla on hauskaa.

Joskus saatan laittaa eriväriset sukat vain siksi että tiedän sen olevan lapsista hauskaa.

Musiikkiliikunnan lisäksi myös muut muskarissa käytettävät työtavat; laulaminen, soittaminen, kuunteleminen ja luova toiminta, saavat koomisia piirteitä, kunhan opettaja osaa eläytyä hetkeen tai keksii niihin hauskoja työskentelytapoja. Esimerkiksi laulua voi laulaa erilaisin tunnetiloin, tempoin ja äänenvärein, mikä useimmiten huvittaaakin lapsia. Opettaja voi myös huumorin keinoin rohkaista lapsia miettimään tuttuja laulunsanoja tai vaikkapa soitinten nimiä tekeytymällä itse ”huonomuistiseksi”.

Leikkiryhmieni alkulaulu on Piiri pieni pyörii. Totean lapsille, että ”no niin aloitetaanpas piiri pieni – ja sormet sanoo että onpas tuolla ulkona aikamoinen sadesää.” tms. ja lapset tietysti korjaavat open version nauraen.

Saatan kertoa asiat tahallani väärin, esimerkiksi käyttää hauskoja soitinnimiä, ja lapset saavat korjata ne huvittuneina oikeiksi.

Joskus vitsailen esim. teettämällä lauluja ja leikkejä tosi nopeasti, tai toistamalla samaa asiaa kunnes se alkaa naurattaa.

Ryhmien keskinäinen huumori on myös olennainen osa muskaria. Humoristiset tilanteet syntyvät usein sattumalta, mutta opettajalla on suuri merkitys siihen kuinka kauan samaa huumoriaihetta jatketaan. Ryhmien oma sisäpiirihuumori lisää myönteisen ilmapiirin lisäksi myös ryhmän keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Muskarissamme asuu muskarikissa Rontti, joka naurattaa lapsia aina kovasti naukaisemalla ”hassusti”. Nykyään on ihan sama miten Rontti-kissa naukaisee, siitä on muodostunut meidän yhteinen vitsi. Rontti-kissaan liittyy myös se vitsi, etten ikinä löydä kissaa, vaan lapset saavat kertoa missä se on.

Kanteletuntiin kuuluu joskus pitkältäkin tuntuva aloitus – kanteleiden viritys. Kerran lasten tuodessa kanteleitaan sanoin: ”seuraava potilas!” Lapset nauroivat kun kyselin ”potilaiden” vaivoista, käheistä äänistä yms. ja pyysin sanomaan ”A” ja vuorollaan kaikki viritettävien sävelten nimet. ”Sanokaa ’fis’” oli odotetuin, ja lapset räjähtivät nauramaan joka kerta. Lääkärileikkiä leikimme monet kerrat sen jälkeenkin.

5.1.1 Perheryhmien humoristiset tilanteet

Useat vastaajat kertoivat käyttävänsä huumoria tunnelman keventämiseen sekä yhdistämään ryhmää. Perheryhmissä, joissa mukana ovat siis sekä lapsi että aikuinen, huumori suunnataan vastausten perusteella pääasiassa vanhemmille. Eräs vastaaja kertoi käyttävänsä perheryhmissä huumoria lähes joka asiassa, koska se on hyvä keino saada aikuiset innostumaan ja osallistumaan toimintaan. Aikuisille on myös helppo ”jutella mukavia laulujen välissä” tai ”vitsailla ajankohtaisista asioista”.

Eräällä tammikuisella muskaritunnilla leikittiin Hyvää päivää potilaani -lorua, jossa mennään lääkärin vastaanotolle tutkimaan onko kaikki varmasti kunnossa. Juuri edellisellä viikolla Suomessa oli paljastunut kouluttautumattomia valelääkäreitä, joten tokaisin lorun päätyttyä: ”jaaha, mennäänpä vielä varmuuden vuoksi toisenkin lääkärin vastaanotolle, jos edellinen olikin valelääkäri...” ja niin loru leikittiin uudestaan. Aikuisia nauratti.

Perhemuskarissa aikuisten mielestä huvittavat tilanteet syntyvät usein myös yksinkertaisesti lasten menoa katsellessa. Aikuisia naurattaa muun muassa se, kuinka tosissaan lapset suhtautuvat esimerkiksi pieniin soittotehtäviin ja kuinka huvittavilta pienten lasten liikuntayritykset (esimerkiksi kävely, pomppiminen ja keinuminen) välillä näyttävät. Vauvaryhmissäkin lapset saattavat kikattaa ihan hämmentäville jutuille, mikä saa myös aikuiset huvittumaan. Muita koomisia tilanteita perheryhmissä voivat olla muun muassa ”isien keijukaistanssi” tai ”lapset ja aikuiset kaatuilemassa luistelun seurauksena”.

Lasten lisäksi musiikkileikkikoulu on myös vanhemmille sosiaalinen tilanne ja mahdollisuus tutustua toisiin samassa elämänvaiheessa oleviin ihmisiin. Vanhempien keskinäinen huumori piristääkin huomattavasti ryhmän yhteishenkeä. Välillä vanhemmat voivat vitsailla jopa kaksimielisyyksiä, ja ryhmästä riippuen eräs vastaaja kertoi ”juttelevansa vanhempien kanssa suoraan heidän tasoisiaan juttuja pilke silmäkulmassa”.

Eräs varsin räväkkä lapsi-vanhempiryhmä nolostutti kerran yhden isän, joka oli ”tuuraamassa” äitiä tunnilla. Kovaäänisesti ilmoittivat kesken tunnin, että jokos soitettaisiin niitä pimpparautoja ja rapapalleja... ja sitten tietysti vielä nauroivat päälle. Siinä isä vähän vaihtoi väriä.

Useinmiten humoristinen juttelu muskarissa tapahtuu kuitenkin ”spontaanisti höpöttelemällä kaikenlaista”. Myös motivointilelut voivat kertoa hullunkurisia asioita tai päästellä hauskoja ääniä. Toisaalta usein kuitenkin juuri lasten suusta tulee

ne ”parhaimmat ja osuvimmat helmet”, vaikkei lapsi itse välttämättä tajuaisikaan olevansa huvittava.

2-vuotiaat saivat antaa heppa-pehmolelulle jotain ”ruokaa”, ja kun kysyin mitä ruokaa heppa sai, niin yksi lapsi kertoi antaneensa lääkkeitä.

Lasten hauskat kommentit jäävät mieleen. Kerran minulle sanottiin: ”miks sulla on noin rumat housut?”

Kerran 2,5-vuotias tokaisi kesken tunnin että isällä on pippeli ja äitillä pimppi, totesin vain että ”näihän se on”.

5.1.2 Leikkiryhmien humoristiset tilanteet

Leikkiryhmät muodostuvat ikäryhmittäin noin 3-7-vuotiaista lapsista, eikä tunteilla ole tavallisesti vanhempia mukana. Tällöin huumorin käyttö on ainakin aluksi pääosin opettajan vastuulla, vaikka humoristisia tilanteita voi toki syntyä myös pelkästään lasten kesken.

Leikkiryhmissä lapset alkavat olla jo niin ”isoja”, että pystyvät oivaltamaan myös kielellistä huumoria. Eräs vastaaja toteaaakin huumorin olevan läsnä lapsen arjessa, ja musiikkileikkikoulun olevan olennainen osa tätä arkea. Sama vastaaja jatkaa huumorin syntyvän muskarissa pienistä hoksauksista, assosaatioketjuista, luovuuksista ja väärinymmärryksistä. Tästä esimerkkinä voidaan mainita esimerkiksi huvittavat laulunsanat. Peräti kolme kyselyynvastaajaa mainitsi sanan ”lumivaippa” naurattavan juuri leikki-ikäisiä lapsia. Yllättävän useat vastaajat mainitsivat myös sen, että kullekin ryhmälle muodostuu usein jokin oma sisäpiirivitsi, jota sitten muistellaan jopa loppukevääseen asti.

Meidän oma vitsi tai hauska sattuma, hullutteleva leikki on vahvasti yhdistävä tekijä.

Leikkiryhmissä ne ovat yleensä sellaisia kunkin ryhmän ”inside”-juttuja tai liittyvät johonkin kehittyvään/opittuun juttuun. Tilanteita on miljoona.

Lapsien mielestä erityisen hauskaa on huomata kuinka myös opettaja voi välillä toilailla ja epäonnistua. Tällaiset tilanteet kirvoittavat huvittuneisuutta lasten keskuudessa. Opettaja voi laittaa esimerkiksi väärän musiikin soimaan cd-soittimesta tai painaa cd-toiminnon sijasta vahingossa radion päälle. Toisaalta lapsia voi nauattaa myös esimerkiksi opettajan ”piirustustaidot”, jos opettajan piirtämä koira muistuttaakin enemmän virtahepoa kuin koira.

Luokassa oli sähköpiano ja jotenkin onnistuin laskemaan vihkon nappulan päälle, josta alkoi soimaan joku demo-kappale. Se oli lapsista tosi hauskaa.

Ihan tyypillisiä tilanteita tunneilla on kun lapset kikattaa, ja lopulta paljastuu että opella on sukassa reikä tms.

Esitin konsertissa vanhaa mummoa. Pelleilin ja peruukki ja hame tippuivat... Lapsilla oli oikein hauskaa.

Opettajan ja oppilaiden välinen vuorovaikutus on oleellinen osa musiikkileikkikoulua. Opettajan on hankala viedä tuntia eteenpäin ilman hetkessä elämistä, sillä mitä enemmän hän ottaa ideoita lapsilta, sitä vuorovaikutteisempi ilmapiiri tunnilla vallitsee. Ilmapiiristä saadaan rento ja myönteinen, jos opettaja uskaltaa välillä toteuttaa lasten älyttömiäkin ideoita.

Kerran possuteemassa meillä oli kaikilla possunkärsänaamarit koko tunnin ajan, koska lapset niin toivoivat. Siinä vasta riemua riitti!

6-v ryhmässä lapset piilottivat mun plektran. Se oli tosi hauskaa, kun täysillä yritin ettiä, lapsista tuntui hauskalta, kun en oikeasti löytänyt sitä. Lopulta lapsetkaan ei löytänyt sitä ja ne oli ihan kauhuissaan, mut se olikin tarttunut yhden lapsen tossuun. Ja ne niin

nauro! Se oli vaan niin hassu tilanne, vaikka sitä ei osaa kertoa hassusti tähän.

Otan huumorin lapsilta. Heidän eleistä, ilmeistä ja meiningistä huumori tarttuu itseinkin.

Lapsista hauskaa voi olla vaikka seinässä oleva reikä, jota yhtäkkiä kaikki käyvät hihitellen painamassa. Saatamme välillä jutella myös mielikuvistusystävälle pitkin tuntia, joka huvittaa, mutta kuitenkin kiehtoo lapsia.

Ihan kaikkea tunneilla ei voida kuitenkaan toteuttaa lasten mieltymysten mukaan, vaan opettajan on osattava olla auktoriteettina ja pidettävä lapset kurissa. Lapset ovatkin yllättävän usein levottomia, jolloin järjestyksenpito voi olla haastavaa. Silloin kannattaa kokeilla kurinpitoa myös humoristisin keinoin, sillä ainainen kieltäminen ja komentaminen voi tuntua lapsista jopa turhautavalta.

5-vuotiaat pojat tippuivat tahallaan tuolilta laulamisen aikana, jolloin sanoin että ”pitäisiköhän pojille hommata tänne syöttötuolit”. Nykyisin jos joku tipputtautuu tuolilta, niin aina joku lapsista muistaa syöttötuoli-jutun.

Jos lapset eivät tottele käskiessäni heitä istumaan omille paikoille, niin etsin takataskustani taikaliimaa ja ”liimaan lapset penkkiin”. Ja hauskaa on... mutta toimii!

5.2 Mitä huumorin käyttöön vaaditaan?

Kyselyä tehdessäni pohdin, mahtaako musiikkileikkikoulunopettajan huumorin käyttö olla yleensä tiedostomatonta vai etukäteen harkittua, ja vastaukset tähän osoittautuivatkin melko kirjaviksi. Kannatusta saivat molemmat vaihtoehdot, mutta suurin osa vastaajista totesi käyttävänsä muskarissa molempia tapoja: välillä tiedostettua huumoria, mutta välillä myös tiedostomatonta. Eräs vastaaja huo-

mautti, ettei keksi vitsejä koskaan etukäteen, vaan elää mielummin hetkessä ja spontaanisti. Lisäksi useat vastaajat mainitsivat parhaiden huumorihetkien syntyvän tilanteissa, joissa niitä vähiten odottaa. Osa vastaajista oli myös sitä mieltä, että huumorin käyttö on enemmänkin persoonasta ja luonteesta kiinni. Huumori koettiin olevan ihmisessä jo pitkälti valmiina jos on ollakseen, eikä sen väkisin yrittämistä koettu järkevänä. Myös tilannetajun merkitys nostettiin esille, sillä latistuneen tunnelman pelastaa yleensä vain jokin tietoisesti toteutettu ”huumoripläjäys”.

Vastauksista kävi ilmi, että huumorin käyttöön vaaditaan opettajalta erityisesti oikeanlaista asennetta ja mielentilaa. Myös olotila on oltava luottavainen, rento ja varma, koska epävarmana ja stressaantuneena huumorinkukka ei yleensä kovin hyvin avaudu. Myös työkokemus koettiin useassa vastauksessa olennaiseksi osaksi laadukasta huumorin käyttöä ja kehitystä.

Ajan kuluessa sitä uskaltaa ehkä rohkeammin käyttää ja oppii hallitsemaan huumoria oikeassa paikassa ja oikeaan aikaan. Hauskoja tilanteita tulee kun on rento ja hyväntuulinen. Varmasti huumorin käyttöä voi myös kehittää ja kiinnittää siihen ainakin huomiota.

Huumorin käyttöä voi harjoitella. Itse olen ollut nuorempana niin arka, vasta vanhemmiten olen oppinut ja uskaltanut käyttää sitä työssäni.

Olen huomannut, että voi kehittää. Vielä opiskeluaikana, ja työelämän alkuvaiheessa jännitin opettamista jonkin verran. Nyt itsevarmempänä opettajana huumori tulee jollain lailla luonnostaan.

Vuosien saatossa sitä rentoutuu enemmän opettajana ja tunneilla tulee jutelleeksi huomaamattaankin kaikkea hassua. Huumorin käyttö vaatii positiivista mielenlaatua ja tahtoa ratkaista asiat hyvällä.

Useat vastaajat kokivat huumorin käyttöön vaadittavan myös jonkin verran taitoa. Nopea ajattelu ja heittäytyminen tilanteeseen eivät ole läheskään kaikille opettajil-

le itsestään selviä ominaisuuksia, mutta ne ovat kuitenkin olennainen osa sosiaalista huumorihetkeä. Huumori on vastavuoroista ja vaatii taitoa tarttua esimerkiksi lasten sanomisiin. Taitoa huumorin käyttö vaatii myös siksi, että joka tilanteeseen, hetkeen ja seuraan ei sovi samanlainen huumori. On siis osattava havainnoida tilanteiden kehitystä ja ryhmän ilmapiiriä.

Huumorin käyttö vaatii tilannetajua! Kun tuntee ryhmän hyvin, tietää mitä juttuja voi käyttää ja minkälaisia aiheita kannattaa välttää.

Huumorin käyttö vaatii tilannetajua ja vuosien harjoituksen. Sitä voi kehittää harjoittelemalla yhdessä lasten kanssa ja luottamalla omaan kykyyn olla rehellisesti oma itsensä. Jos huumoria mieltii liikaa siitä voi tulla väkinäistä. On tärkeää osata nauraa myös itselleen ja lasten mukana.

5.3 Mikä lapsia naurattaa?

Musiikkileikkikoulussa lapset jaetaan ryhmiin tavallisesti iän ja kehitystason mukaan. Oppilaiden ikähaitari vaihtelee kuitenkin pienistä sylivauvoista aina noin kahdeksaan ikävuoteen, joten on selvää, ettei kaiken ikäisille lapsille toimi välttämättä samanlainen huumori. Halusinkin selvittää mikä minkäkin ikäisiä lapsia naurattaa ja koetaanko huumori toimivaksi työvälineeksi vain tietyn ikäisten lasten keskuudessa. Tulokset olivat melko vaihtelevia, sillä osa vastaajista totesi käyttävän samanlaista huumoria kaiken ikäisten kanssa, kun taas osa totesi eri-ikäisiä naurattavan luonnollisesti eri asiat.

Ihan pienille lapsille huumorin koettiin tarkoittavan lähinnä tekoja, kuten kutitusta, hassuja ilmeitä ja ääniä, piiloutumisleikkejä ja hassuttelua. Noin 2-vuotiaiden arvioitiin kuitenkin ymmärtävän jo jonkin verran ”juttuja” ja vastausten mukaan 3-4-vuotiaita sykehdyttää erityisesti pieruhuumori – varsinkin jos joltakulta pääsee paukku. Karkeasti sanottuna noin 4-vuotiaasta ylöspäin lapset alkavat oivaltaa kielellistä huumoria, tilannehumoria ja sanontoja. Tällöin lapsi pikkuhiljaa tajuaa miksi nauretaan ja mikä jutussa tai tilanteessa on hullunkurista.

Pienet lapset eivät ymmärrä heihin itseensä kohdistuvaa huumoria. Huumorin käytön erot huomaa kun esim opettaa samaa laulua 3-, 4-, ja 5-vuotiaille: kaikille tulee esitettyä asia eri tavalla. Iän karttuessa myös huumorinkäyttö kasvaa. Perheryhmissä käytän huumoria aikuisten kanssa.

Opetuksen tavalla on suurempi vaikutus kuin ryhmäläisten iällä: minun tunneillani kaikenikäiset nauravat.

No varmasti on eroja siinä, mitä juttuja 3- tai 6-vuotias ymmärtää. En usko, että se poikkeaa huumorin kohdallakaan...

Vastauksista kävi myös ilmi, että mitä isompia lapset ovat, sitä enemmän huumoria alkaa esiintyä myös heidän puoleltaan. Tällöin opettajan on helpompi lähteä mukaan huumorileikkiin, sillä myös lapset ymmärtävät tilanteen luonteen. Lapsia naurattivat kyselyn mukaan erityisesti hauskat sanaleikit ja huvittavat laulun sanat. Lapset alkavat kehittyessään oivaltaa mistä laulut kertovat ja bongaavatkin rivien välistä tiettyjä hassuja sanoja ja ilmauksia.

Viime joulujuhlaan tuotti vaikeuksia saada esityskuntoon Massu täynnä marjoja-laulu, kun lapset hoksasivat että ”taivas laskee lumiVAIPAN...”

Vähän isommilla jo sanallinen toimii. Varsinkin hauskat sanaleikit naurattaa. Ja kaikkihan nauravat sille kun opettaja ”ei osaa”.

Sanaleikit, jotka hauskuuttavat toisia, voivat kuitenkin olla vielä hämmentäviä toisille. On siis pedagogisesti tärkeää, ettei ryhmien ikäjakauma laajenisi kovin suureksi. Kyselyiden perusteella huumorin käyttö koettiin kaikista haastavimmaksi varsinkin pienimpien lasten keskuudessa, mutta myös kouluikään siirryttäessä. Tällöin opettajan on ilmeisesti vain etsittävä aiheet, jotka koskettavat kyseessä olevaa ikäryhmää.

Pienten vauvojen ja yli 12-vuotiaiden kanssa huumori muuttuu välillä haastavammaksi toteuttaa, muuten lähes samat jutut toimii ja huumorin viljely on luontevaa.

Vanhimmat oppilaani ovat ekaluokkalaisia, ja heistä olen huomannut ettei huumorini aina pure heihin. Heille on vaikeampi ”heittää vitsiä” kuin nuoremmille lapsille.

Vastauksissa todettiin, että huumori kuuluu kuitenkin jokaiseen ihmisen ikävaiheeseen. Perheryhmissä huumorista pääsevät nauttimaan useimmiten vanhemmat, mutta pienten lasten kanssa hassutellaan muilla keinoin.

Perheryhmissä suuntaan huumorin yleensä vanhemmille. Lasten mielestään usein hassut äänet ja ilmeet on hauskoja.

Lapsi-vanhempiryhmissä huumorin käyttö on tietenkin lähinnä aikuisten välistä. Nuorempien lasten kanssa nauraminen on enemmänkin hassuttelua. Noin viisivuotiaiden kanssa voi sitten jo vitsailakin.

Lapset rakastavat huumoria – myös suurin osa aikuisista!

5.4 Lasten spontaanit huumorinosoitukset

Mitä vanhemmaksi lapsi tulee, sitä herkemmin hän ilmaisee itseään myös huumorin keinoin. Ryhmätilanteessa nauraminen tarttuu hyvin helposti kanssaihmissiin, vaikkei alkuperäinen naurun aihe välttämättä olisikaan erityisen hauska. Kuinka tällaisiin lasten spontaaneihin huumorinosoituksiin tulisi musiikkileikkikoulussa suhtautua?

Lähes kaikki vastaajista olivat ehdottomasti sitä mieltä, että opettaja voi nauraa mukana ja antaa samalla lasten vapautua. Lasten huumori on joskus aivan mahtavaa, vaikka yhdessä iloitseminen lähteekin helposti käsistä. Eniten merkitystä on

kuitenkin naurun kohteella, eli sillä mille ja miksi nauretaan. Jos nauraminen on esimerkiksi jotakin lasta kohtaan noloa, on se parasta sivuuttaa jotenkin huomattomasti ja keskittää huomio muihin asioihin. Nauru ei yleensä voi myöskään yltyä liian pitkäksi, vaan opettajan on osattava lukea tilannetta ja siirryttävä sopivan ajan kuluttua takaisin aiheeseen.

Välillä nauran mukana ja annan ilon hersyä. Toisinaan yritän rauhoittaa tilanteen nopeammin, jos näyttää, että ”vitsailusta ei tule loppua”.

Jos tilanne pysyy jotenkin hallinnassa niin annan jonkun verran aikaa tällaiseenkin. Nauraminen on välillä oikein hyväksi. Joskus olen myös itse alkanut nauraa. Tilanne on kuitenkin loputtava aikanaan.

Jos tunnin kulku ja aihe suinkin sallivat, annan lasten nauraa. Silloin heillä on hauskaa muskarissa ja se on hyvä merkki itselleni. Jos lapset nauravat sopimattomalle asialle (esim. toiselle lapselle) pyrin saamaan naurun loppumaan.

Nauran mukana. Saatan heittää vettä myllyyn ja sitten rauhoittaa tilanteen että päästään eteenpäin. En koskaan tyrmää tilannetta.

Yleensä tulee komennettua lapsia, jos tuollainen tilanne tulee esim. kesken laulun/soiton ym. Mutta ehkä joskus voisi antaa lasten vähän aikaa nauraa räkättää, niin he saisivat purettua energiaa ja motivaatio kasvaisi itse laulamiseen/soittoon ym.

Välillä lasten huumori voi kuitenkin olla tietynlaista pelleilyä ja huomionhakemista, mikä saattaa aiheuttaa helposti turhaa levottomuutta ryhmässä. Lapsille hyvin ominaista voi olla myös tekonauru. Naurunaiheet saattavat olla välillä jopa kiusallisiakin, joten opettajan on harkittava kannattaako tilanteeseen puuttua vai onko parempi olla hiljaa. Opettajan on siis syytä harkita tilanteen mukaan mihin suuntaan lasten huumori on etenemässä.

Riippuu tilanteesta. Jos lapsi tahallaan vääntelee opettajan sanoja tai vetää pellen roolia saadakseen muilta huomiota, puutun asiaan. Spontaani huumori on usein tahatonta, eikä lapsi aina itse huomaa olleensa huvittava. Tällaisissa tilanteissa ope voi pelastaa ”lapsen kasvot” ja kääntää asian siten, että lapsi pääsee hauskuuteen mukaan.

Nauran mukana. 4-5-vuotiaiden kakka- ja pissahuumori on kaikkein vaikein, kun siihen ei oikein voi mennä mukaan.

Riippuu niin paljon tilanteesta! Tartun tilaisuuteen nauramalla mukana tai tarkkailemalla lapsia. Joskus ”lisään vettä myllyyn” tai ”painan jarrua” eli katkaisen tilanteen.

Nauru tarttuu ja kohta huomaa itsekin nauravani mukana. Joskus siitä ei vaan ei tahdo tulla loppua ollenkaan ja huomio on käännettävä uusiin asioihin ja uudenlaiseen tekemiseen...

5.5 Onko musiikkileikkikoulussa tilanteita joihin huumori ei sovi?

Kevyt leikinlasku on yleensä virkistävää ja rentouttavaa, mutta ihan joka tilanteeseen huumorin käyttö ei välttämättä muskarissakaan sovi. Vastauksista kävi ilmi, että pääsääntöisesti huumori on lähes aina paikallaan, mutta muutamissa poikkeuksissa opettajan kannattaa käyttää maalaisjärkeä. Eniten kyselyissä nostettiin esille toisten ihmisten erilaisuuden kunnioittaminen. Esimerkiksi ihmisten ihonväri, kansallisuus, uskonto tai ulkonäkö eivät kuulu humoristisen arvostelun kohteeksi. Myös ujon- ja aranoloiset lapset voivat säikkyä ja vetäytyä, jos muut lapset nauravat toisten sattumuksille. On epäkohteliasta nauraa toisen kustannuksella, jos se jollain tapaa vähättelee lapsen arvoa.

Tulee mieleen ainakin uskonto ja ihonväri. Eräässä 4-v ryhmässä oli Thaimaassa syntynyt tyttö, ja vierustoveri nauroi että ”toi on ihan paskanvärinen”. Samantyyppisiä juttuja on käynyt esim pääsiäisenä kun joku ei olekaan ollut virpomassa.

Kun huumori kohdistuu johonkuhun ihmiseen nolaavaan tyyliin tai kun se aiheuttaa jollekulle pahan mielen.

Toinen yleisesti huomioitu huumoriton asia oli vakavien aiheiden leikiksilyöminen. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi onnettomuudet, sairaudet ja niin ihmisten kuin eläintenkin kuolemat. Asia voi koskettaa lasta syvästi ja ansaitsee siksi arvokkaan kohtelun.

Esim. kuolemasta puhuminen tai muut vakavat tilanteet. Tuollaiset asiat täytyy lapsen iästä huolimatta käsitellä vakavasti ja arvokkaasti, mutta kuitenkin positiiviseen sävyyn.

Jos tilanne on vakava, arvokas tai muuta, koen myötähäpeää, jos jonkun pitää keventää tunnelmaa ”huumorillaan”. Mutta en osaa sanoa, että muskariin se EI sopisi jossain tilanteissa.

Muskarissa sopimattomia tilanteita ei tule mielestäni kovinkaan paljon. Vakaviin keskusteluihin huumori ei aina sovi, mutta niitä ei muskarissa kovin usein tule.

Toisaalta eräs vastaaja kertoi oppineensa käyttämään huumoria leskeksi jäätyään oikeastaan joka tilanteessa. Opettajalta vaaditaan siis tilannetajua ja kunkin ryhmän tarkkaa tuntemusta, jotta voidaan ymmärtää mistä huumoria voi kenenkin kanssa laskea. Yleisesti ottaen on kuitenkin parempi olla sanomisiensa kanssa mielummin hiukan varuillaan kuin turhan ronski ja ajattelematon.

Lasten riehakkuus on jatkuvasti lisääntyvä ilmiö niin päiväkodeissa kuin muuallakin. Eräänlainen energisyys toki kuuluu lasten päivittäiseen elämään, mutta joka tilanteessa sitä ei voida sallia. Muskaritunneilla toiminta on yleensä niin monipuol-

lista, että tuokioihin mahtuu sekä räväkämpää irroittelua että myös rauhoittumishetkiä. Silloin, kun opettaja haluaa saada lapset rauhoittumaan ja rentoutumaan, ei virnistely ja hassuttelu ole välttämättä toimivin tapa ohjeistaa lapsia.

Sillon kun haluan että oppilas ymmärtää että opettaja on tosissaan, en kyseenalaistaisi auktoriteettiä vesittämällä sitä aina höpsöttelyllä.

Joitain opetus- ja rauhoittumishetkiä ei välttämättä kannata pilata ylimääräisellä huumorilla.

Myös epäonnistumis- ja kiusaamistilanteet opettajan täytyy selvittää vakavalla otteella. Yleiset pelisäännöt on oltava muskarissakin selvillä, eikä niiden laiminlyöminen ole naurun asia.

5.6 Huumorin käyttö musiikkileikkikoulunopettajan työyhteisössä

Työelämän vaatimukset kovenevat jatkuvasti, ja työntekijöiltä vaaditaan yhä enemmän suorittamista, kilpailemista, jaksamista, riittämistä ja juoksemista. Jotta sisäinen luovuus ja ilo eivät katoaisi, ihminen tarvitsee tällaisen elämänrytmin rinnalle myös vastapainoa. Apu voi löytyä esimerkiksi työyhteisön kesken vitsailusta ja pelleilystä. (Karvinen & Karvinen 2003, 11.)

Tavallisesti työtovereiden välinen leikinlasku piristää arkipäivää ja kasvattaa yhteishenkeä. Huumori voi sisältää mukavaa tilannekomiikkaa, letkeää sanailua ja oman porukan sisäpiirihuumoria, jota ulkopuoliset eivät välttämättä ymmärrä. Onnistunut ja kaikkien hyväksyvä työpaikkahuumori lisää luovuutta, parantaa sosiaalisia suhteita, purkaa jännitteitä ja vaikuttaa huomattavasti myös työnlaatuun. Kielteiselle puolelle työpaikkahuumorissa lipsahdetaan silloin, kun huumoriin tulee mukaan vallankäyttöä, vahvemman vitsailua, nälvimistä, liian pitkälle menevää seksuaalihuumorista tai loukkaavaa tulokashuumorista. Harvoin huumori on kuitenkaan syy todellisiin ongelmiin, vaan se voi osoittautua lähinnä kanavaksi, jolla kaunaa ja vihamielisyyttä ilmaistaan. (Karvinen 2003, 76–79.)

Mutta miten huumori näkyy musiikkileikkikoulunopettajien työyhteisössä? Tulokset osoittautuivat tähänkin kysymyksen melko vaihteleviksi. Suurin osa vastaajista harmitteli, ettei ammatissamme useinkaan ole varsinaista työyhteisöä. Opetus voi tapahtua useammalla toimipisteellä, jolloin tapaa vain harvoin muita opettajia – varsinkaan musiikkileikkikoulunopettajia. Toisaalta vastauksista ilmeni myös se, kuinka selvästi juuri pienessä työyhteisössä huumorin merkitys korostuu. Työpaikkahuumori koettiin piristäväksi ja voimaa antavaksi iloksi raskaisiin työpäiviin. Lisäksi huumoria koettiin löytyvän esimerkiksi hyväntuulisista opettajankouksista ja loistavista pikkujouluista. Yllättävän moni vastaaja kuitenkin totesi, että huumori saisi näkyä työyhteisössä nykyistä enemmän ja useammin. Huumorin käytön hyvät vaikutukset ovat luonteeltaan usein loppujenlopuksi melko lyhytaikaisia, joten jaksamisen kannalta huumoria soisi ilmenevän päivittäin ja jokaisen kollegan aloitteesta. Karvinenkin mainitsee tutkimustuloksista, joiden mukaan stressaavista tilanteista selviää paremmin, kun huumori on oma-aloitteista. Muiden huumoriin reagoimisen ei ole havaittu tuottavan niin hyviä tuloksia. (Karvinen 2003, 106.)

5.7 Huumorin merkitys lapselle ja opettajalle

Huumorilla on merkitystä niin opettajalle, lapselle kuin hänen vanhemmallensaakin. Tiedustelin kyselyssäni mitä merkitystä huumorista on erityisesti lapselle ja opettajalle, ja vastaukset osottautuivat hyvin monipuolisiksi. Huumorin koettiin muun muassa rentouttavan, tuovan iloa molempien elämään ja auttavan selviytymään myös huonommista päivistä. Opettajan ja oppilaan tasavertaisuus koettiin saavutettavan parhaiten juuri huumorin keinoin, mutta apua huumorista löydettiin myös ryhmähengen ja hyvän ilmapiirin luomiseen.

Lapsille huumori antaa iloa ja riemua, ja sitä kautta myös omaa halua käydä harastuksessa. Huumorin käytön koettiin tukevan myös lapsen mielikuvituksen kehitystä, sanallista viestintää ja vuorovaikutuksellisia taitoja. Huumorin avulla oppiminen ja oivaltaminen tapahtuu jopa huomaamatta, mikä on ihailtava piirre erityisesti alle kouluikäisistä lapsista puhuttaessa. Huumori motivoi lasta oppimaan,

mutta se rohkaisee myös lasta itseään käyttämään huumoria ja asennoitumaan myönteisesti elämään.

Hauskan tunnin jälkeen lapselle jää hyvä maku musiikin oppimisesta ja semmoinen olo, että muskariin haluaa tulla toistekin.

Huumorin kautta voi opettaa lapselle monia asioita, joita hän ei muuten oppisi ainakaan niin helposti. Kun opettaja käyttää huumoria, myös lapsi oppii sitä käyttämään. Huumorin kautta lapsi saa iloa pieniin elämän tilanteisiin ja oppii, mitkä asiat ovat iloisia ja mitkä surullisia/vakavia.

Lapselle huumori antaa mielestäni peruspositiivisuutta päiviin. Lapset, jotka jaksavat hihitellä ja hassutella on kaunista ja ”tervettä” katseltavaa nykyajan arjessa. Lapsen olisi hyvä ”oppia” huumoria, esim. nauramaan itselleen. Sitä taitoa hän tarvitsee koko loppuelämänsä.

Myös opettajalle huumori on ääretön voimavara. Huumori auttaa jaksamaan, keventää omaa mieltä ja jopa omille kömmähdyksille nauraminen tuo iloa työpäiviin. Opettajan leikkimielisyys on ammatissa oleellinen taito, ja huumorin avulla sitä on helppo ylläpitää. Nauraminen ja myönteinen suhtautuminen elämään ovatkin opettajan erinomaisia työvälineitä kasvatustyössä. Huumorin koettiin parantavan myös itseluottamusta ja se yhditettiin jopa luottamusasiaksi: uskallanko nauraa itselleni?

Huumorin avulla jaksan työtäni helpommin enkä ota turhia paineita jonninjoutavuuksista. Itselleni huumori on elämän suola ja sokeri – kielellistä ja ajatuksellista oivaltamista.

Huumori auttaa jaksamaan ja motivoi opettamaan. Se piristää myös itseä, kun saa toiset nauramaan. Suhde lapsiin lähenee.

Elämä ilman huumoria on hiton tylsää!

6. POHDINTA

Vaikka aihe oli mielenkiintoinen, en päässyt aluksi tutkimuksessani kovinkaan nopeasti vauhtiin. Lähdeaineistoa etsin kirjastosta ja Internetistä, ja ilokseni löysinkin muutaman vastaavanlaisen tutkimuksen luokanopettajien huumorin käytöstä. Yhtään varhaiskasvatuksen alalta tehtyä huumoritutkimusta en kuitenkaan aluksi löytänyt, mutta en antanut sen haitata asiaa – päinvastoin! Nythän minulla oli ainutlaatuinen tilaisuus tutkia asiaa.

Syksyllä 2009 mietin vaihtoehtoja, joilla tutkimukseni suorittaisin. Tiesin jo alusta lähtien, että haluaisin saada aiheesta muskariopettajien ajatuksia eri puolelta Suomea, sillä huumorin käytöllä voi käsittääkseni olla hieman jopa paikkakuntakohtaisiakin eroja. Parhaaksi vaihtoehdoksi tutkimukselleni koin kyselyn tekemisen. Kysymyksistä halusin tehdä sellaisia, joihin vastaajat pääsevät kirjoittamaan omin sanoin ajatuksiaan, eikä esimerkiksi monivalintalomake tullut siksi kyseeseen. Ajattelin saavani vapaasti kirjoitettavista vastauksista mahdollisimman monipuolisen kuvan. Jälkeenpäin ajateltuna olenkin ihan tyytyväinen kyselyyn, mutta muutamaa kysymystä olisin voinut hioa vielä hiukan tarkemmin. Olisin halunnut esimerkiksi tietää enemmän huumorista erilaisten oppijoiden kohdalla, mutta kysymykseni ”Oletko huomannut huumorin käytöstä olevan apua esim. erityislasten kanssa?” ei ollutkaan parhaalla mahdollisella tavalla muotoiltu, vaikka olinkin jättänyt kysymykselle vastaustilaa. Suurin osa vastasi tähän kysymykseen niinkin monipuolisesti kuin ”kyllä” tai ”ehdottomasti!”, joten kovin vakuuttavaa analysointia niistä en siis olisi saanut millään aikaan. Niinpä poikkesin hieman alkuperäisistä suunnitelmistani ja päätin jättää erityislapsiin perehtyvän kohdan tutkimuksestani kokonaan pois. Muuten olin kuitenkin tyytyväinen saamieni vastausten laatuun. Tunsin etukäteen vain kourallisen vastaajista, joten en vielä kyselyitä lähettäessäni tiennyt oliko tutkimuskysymyksiä vastaanottamassa kenties vain ”tiukkaipoisimmat” muskariopet vai löytyisikö joukosta jopa oikeita ”huumorihaikeja”. Lähes kaikki vastaajat osottautuivat kuitenkin innostuneiksi huumorin käyttäjiksi, ja suurin osa heistä oli kyselyn kautta pohtinut asiaa selvästi myös tarkemmin. Yllättävän moni oli lisäksi kirjoittanut minulle kannustavia terveisiä korostaen aiheen olevan tärkeä osa muskareita. Pohdinkin sattuiko aineistooni nimenomaan huumoria käyttäviä muskariopettajia, jättivätkö mahdolliset ”huumo-

rintajuttomat” vastaamatta kyselyyni vai kertoiko aineistoni siitä, että muskarissa käytetään ylipäätään paljon huumoria.

Vaikka opinnäytetyöni kirjoittaminen ei lähtenytäkään kovin nopealla vauhdilla käyntiin, luin innoissani postiluukusta tipahdelleita kyselyvastauksia pitkin talvea sekä selasin lainaamaani lähdekirjallisuutta. Helmikuussa 2010 löysin sattumalta myös mikrofilmikortin Tampereen yliopistossa tehdystä tutkimuksesta, joka käsiteli lastentarhaopettajien mielteitä huumorin käytöstä. Aihe oli niin lähellä omaa tutkimustani, että luin työn suurella mielenkiinnolla. Ehkä jopa siksi innostuin taas omasta työstänikin aivan eri tavalla ja päätin ryhtyä vihdoinkin tuumasta toimeen.

Olin jo etukäteen ajatellut huumorista olevan ihmiselle varmasti paljon iloa ja hyötyä, mutta siitä huolimatta kirjallisuudesta löytyvä faktatieto yllätti minut. En olisi millään arvannut kuinka paljon hyötyä nauramisesta ja humoristisesta asenteesta onkaan niin ihmisen fyysiselle, psyykkiselle kuin sosiaalisellekin hyvinvoinnille! En ollut myöskään koskaan aikaisemmin ajatellut, että huumorintajuisuus voisi olla verrattavissa esimerkiksi musikaaliseen tai matemaattiseen lahjakkuuteen. Nyt osaan arvostaa taitoa huomattavasti enemmän, ja toivonkin pystyväni rohkaisemaan myös lapsia luontaiseen huumorin käyttöön.

Tutkimuksen perusteella huumorin koettiin erityisesti auttavan oppilaita ja opettajia viihtymään paremmin musiikkileikkikoulussa. Huumorin todettiin myös parantavan sekä mielialaa että ryhmähengen syntymistä. Tällöin huumorin käyttäminen sosiaalisissa tarkoituksissa voisi auttaa esimerkiksi ryhmää, jossa yhteistyö ei toimi niin hyvin. Huumorin avulla tunnelmaa voisi kenties vapauttaa, ja opettajan käyttämä huumori voisi rohkaista myös lapsia hassuttelemaan. Toki tiedän, ettei huumorilla saada yhtäkkiä kaikkia asioita sujumaan ongelmitta, mutta asenteena ja suhtautumistapana se voisi kuitenkin johdattaa kohti parempia tuloksia. Mielestäni olisi esimerkiksi hyvin tärkeää, että lapset oppisivat nauramaan omille virheilleen jo pienestä pitäen.

Lasten omat huumorinosoitukset ovat muskarissa pääasiassa iloisia piristeitä, mutta joskus ne voivat olla myös keinoja hakea muilta jatkuvaa huomiota ja hyväksyntää. Tutkimusta tehdessäni mietinkin, voisiko joissain tapauksissa ylenpalti-

nen vitsailu ja pelleily olla sittenkin jopa avunhuuto? Ehkä oma epävarmuus ja pelko voidaan kätkeä joissain tapauksissa piiloon iloisen ilmeen taakse. Toki huumorista on apua esimerkiksi jännittämisen ja epävarmuuden voittamiseen, mutta jos kaikki asiat sivuutetaan huumorilla, ei sekään ole mielestäni oikeaa vastoinkäymisten voittamista.

Aikaisemmat ajatukseni huumorin mahdollisuuksista musiikkileikkikoulutyössä saivat tämän tutkimuksen myötä ilman muuta vahvistusta. Huumorista on selvästi apua sekä oppimiselle että harrastuksen parissa viihtymiselle, joten toivoisin ehdottomasti kaikkien pedagogien kiinnittävän asiaan huomiota. Sitä paitsi elämä on loppujen lopuksi niin lyhyt, että ihmisten tulisi nauttia siitä ihan vauvasta vaariin saakka. Yksi keino tähän onkin varmasti oikeanlainen suhtautumistapa elämään ja muihin kanssaihmiin – pilke silmäkulmassa.

LÄHTEET

Anttila, T. 2008. Lukiolaisten käsityksiä huumorista ja kokemuksia opettajista huumorin käyttäjinä. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja.

Bergson, H. 1900/ 2000. Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä. Helsinki: Lohki-Kirjat. Alkuteos: *Le Rire. Essai sur la signification du comique.* 1900.

Burton, M. 1994. Ilo ja huumori perheessä. Ilo, huumori ja perinteet kunniaan perheessä. Kodin viikon virikejulkaisu. Lastensuojelun Keskusliitto.

Freud, S. 1905/ 1983. Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan. Juva: WSOY. Alkuteos: *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten.* 1905.

Järvelä, H. & Keinänen, A. 2004. Huumori opettajan työvälineenä. Pro gradu – tutkielma. Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.

Karvinen, T. & Karvinen, V. 2003. Naura ja rentoudu. Ryhmäauruterapian opas. Pori: Elämäntapaliitto.

Karvinen, V. 2003. Naura niin jaksat. Nurmijärvi: Dialogia.

Kinnunen, A. 1994. Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys. Juva: WSOY.

Knuuttila, S. 1992. Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena. Jyväskylä: Gummerus.

Laes, T. 1999. Huumori ja kasvatus. Teoksessa: K. Laine & J. Tähtinen (toim.): *Oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa.* Turun opettajankoulutuslaitos. Julkaisusarja B: 64.

Laine, K. & Tähtinen, J. 1999. Oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos ja Turun opettajankoulutuslaitos. Julkaisu-sarja B: 64.

Leikola, A. 1982. Naurun biologiala ja muita esseitä. Juva: WSOY.

Niemenlehto, M. 1999. Huumorin paikka päivähoiossa. Mikrofilmi. Lastentarhaopettajien käsityksiä huumorista ja sen käytöstä kasvatustyössä. Tampereen yliopisto, Opettajankoulutuslaitos.

Takala, A. & Takala, M. 1984. Psykologinen kehitys lapsuusiässä. Porvoo: WSOY.

LIITE:

KYSELY MUSIIKKILEIKKIKOULUNOPETTAJIEN HUUMORIN KÄYTÖSTÄ

Kerran yksi oppilas oli poissa, niin ope rupes etsimään sitä kaapeista ja ihmetteli että missähän se oikein on...

Opettaja pisti kerran kaikki pitkät lapset kirjoittamaan taulun alaosaan ja kaikki lyhyet lapset sai nousta jakkaralle ja kirjoittaa ihan taulun yläosaan!

Kerran ope pisti meidät istumaan ympäri luokkaa ihan hassusti tosi pitkien välimatkojen päähän toisistamme!

Se on jäänyt mieleen, kun opettaja hassutteli välillä huvittavilla ilmeillä, korvia heiluttamalla, ja seisoi se kerran myös käsillään niin että koko luokka meni hiljaiseksi!

TAUSTATIEDOT

- Missä päin Suomea työskentelet?
- Kuinka kauan olet ollut musiikkileikkikoulunopettajana?
- Viihdytkö työssäsi?

1. Millaisia hauskoja, mieleen jääneitä tilanteita muistat muskariryhmistäsi vuosien varrelta? Anna ainakin yksi esimerkki.

2. Miten käytät huumoria työssäsi?

- Onko huumorin käyttösi tiedostettua vai tiedostamatonta?

3. Vaatiiko huumorin käyttö mielestäsi taitoa? Voiko sitä kehittää? (Miten?)

4. Miten suhtaudut lasten spontaaneihin huumorinosoituksiin? (esim. ryhmätilanne, jossa yksi alkaa nauraa ja nauraminen tarttuu muihin)
 - Miten helposti itse naurat? Pystytkö olemaan tarvittaessa myös nauramatta?

5. Mitä eroa olet huomannut huumorin käytössä työskennellessäsi eri-ikäisten lasten kanssa?

6. Onko tilanteita joihin huumori ei sovi?

7. Oletko huomannut huumorin käytöstä olevan apua esim. erityislasten kanssa?

8. Näkyykö huumori osana työyhteisöäsi?

9. Mitä merkitystä huumorista on lapselle? Entä sinulle itsellesi?

Tuleeko sinulle mieleen jotain muuta aiheeseen liittyvää?